

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

NIETZSCHE'DEN HAYAT DERSLERİ

JOHN ARMSTRONG

Nietzsche'den Hayat Dersleri*

John Armstrong

*SEL

4.
BASKI

NIETZSCHE'DEN HAYAT DERSLERİ*

JOHN ARMSTRONG, Melbourne Üniversitesi Rektörlüğü'nde sürdürdüğü danışmanlık görevinin yanı sıra, yakın zamana kadar Melbourne Business School bünyesinde felsefe dersleri verdi. Sanat, estetik ve felsefe konularında ses getiren pek çok kitabın yazarıdır. 2009 yılında *In Search of Civilization*, ardından da 2013 yılında Alain de Botton'la beraber kaleme aldığı *Art as Therapy* adlı kitapları yayınlanmıştır. Yazarın *Para Hakkındaki Endişelerimizi Nasıl Gideririz* (2013) isimli kitabı Hayat Okulu Kitapları dizisinden yine yayınevimiz tarafından yayınlanmıştır.

***SEL YAYINCILIK**

Kuloğlu Mahallesi, Turnacıbaşı Caddesi,
No: 17, Beyoğlu – İstanbul
Tel. (0212) 516 96 85

<http://www.selyayincilik.com>

e-posta: halkailiskiler@selyayincilik.com

SATIŞ - DAĞITIM:

Çatalçeşme Sokak, No: 19/1

Cağaloğlu - İstanbul

e-posta: siparis@selyayincilik.com

Tel. (0212) 522 96 72 Faks: (0212) 516 97 26

***SEL YAYINCILIK: 722**

ISBN 978-975-570-744-0

NIETZSCHE'DEN HAYAT DERSLERİ

HAYAT OKULU KİTAPLARI 07

John Armstrong

Deneme

Türkçesi: Azade Aslan

Özgün Adı

Life Lessons From Nietzsche

© John Armstrong, 2013

© Akçalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla Sel Yayıncılık, 2014

Genel Yayın Yönetmeni: İrfan Sanca

Dizi Editörü: Alain de Botton

Editör: Barış Cezar

Kapak tasarım ve teknik hazırlık: Gülşay Tunç

Birinci Baskı: Ağustos, 2015

Dördüncü Baskı: Haziran, 2019

Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaası

Fatih Sanayi Sitesi, 12/197-203

Topkapı-İstanbul, 567 80 03

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Sertifika No: 11931

**Nietzsche'den
Hayat Dersleri**
John Armstrong

Türkçesi: Azade Aslan

İçindekiler

Giriş	9
1. Olabileceğinizin En İyisi Olmak.....	17
2. Piramitleri Görmek	33
3. Çatışmanın Üstesinden Gelmek.....	49
4. Özgürlük ve Olgunluğa Giden Zorlu Yol....	57
5. Fikir Değiştirmek.....	69
6. Şok Terapisinin Faydaları.....	81
7. Köle Değil Soylu Ol.....	97
8. Eleştirmekten Çekinme	109
Sonuç: Defter Tutmak	117
Ödevler	131
Teşekkürler	141

Hayat Okulu, hayatın büyük meselelerini araştırmaya adandı: Potansiyellerimizi nasıl gerçekleştirebiliriz? İş ilham verici olabilir mi? Topluluk neden önemlidir? İlişkiler bir ömür boyu sürer mi? Bütün cevaplara sahip değiliz, ama sizi kamçılayacağı, kışkırtacağı, besleyeceği ya da avutacağı garanti olan, felsefeden edebiyata, psikolojiden görsel sanatlara kadar uzanan çeşitli fikirlere doğru yönlendireceğiz...

| Giriş

Kimse anasının karnından “Nietzsche” diyebilme yeteneğiyle doğmaz. Bu adı bir çırpıda söyleyebilmenin yollarından biri, Nietzsche’nin “nice” ile kafiyeli olduğunu hatırlamaktır.

Friedrich Nietzsche (1844–1900) on dokuzuncu yüzyılın en cesur ve iddialı düşünürlerinden biriydi. Yaşadığı topluma hâkim değerlerin iyi bir yaşama engel olduğunu hissetti ve her şeyi dönüştürmek için tek kişilik bir devrim başlattı. Basmakalıp dindarlıklar olarak nitelendirildiği şeye saldırmaktan ya da beklentilerimizi tersyüz etmekten özellikle keyif aldı: Örneğin, merhametin her zaman iyi bir şey olmayabileceğine ya da yalnızlığın bizim için iyi olduğu sonucuna varmıştı. Risk almaktan hoşlanır ve bizi sarsmaktan korkmazdı.

Nietzsche, çok dindar bir ailede doğmuştu (babası, amcası ve dedesi papazdı). En çok Yunanca dersinde başarılı, son derece bilinçli bir öğrenciydi. Öğretmenlerini o kadar etkilemişti ki, yirmili yaşlarının ortalarında, küçük Basel Üniversitesi’nde Klasik Filoloji profesörü olarak görevlendirildi.

Yirmili yaşları civarında, Tanrı’nın varlığına dair yeterli hiçbir kanıt olmadığı sonucuna vararak dini inancını kaybetti. Bazı açılardan, Hristiyanlığın azılı düşmanı oldu. Aslında görünen o ki Alman kültürünün o zamanki hali, onu her yönden rahatsız ediyordu. Çekingen

ve özgüveni eksik biri olsa da, Nietzsche başkalarının yaşamlarına dikkatle hitap edip, en derin manevi ihtiyaçları konusunda onlara yardımcı olma isteğiyle dolup taşıyordu.

Tam da akademik kariyeri yükselişe geçerken, Almanya'nın önde gelen kültürel şahsiyeti, besteci Richard Wagner ile yakın dost oldu. Wagner, Avrupa'nın yaratıcı hayatını dönüştürmek istiyordu; Nietzsche de aynı derecede büyük fikirlerle yanıp tutuşmaktaydı. Kısa sürede, akademik yaşamın ölçülü, sakıngan sınırları tarafından engellendiğini hissetmişti.

1870'te (Nietzsche yirmi altı yaşındayken) birliğini daha yeni sağlamış, hızla sanayileşen Almanya, Fransa'ya karşı zaferle sonuçlanacak bir savaş açtı. Nietzsche bu savaşta sıhhiyecisi olarak hizmet verdi. Bismarck'ın stratejik liderliğindeki Almanya, büyük bir özgüven ve toplumsal gurur dönemine girdi. Bu, Nietzsche için son derece üzücüydü. Çevresindeki insanlara karşı duyduğu bütün hoşnutsuzluk, öfke ve küçümseme hisleri, onların apaçık maddi ve siyasi zaferleri tarafından bozguna uğratılmış görünüyordu. Kendilerini akıl almaz derecede başarılı gören insanları eleştirdiğinizde, iyi kötü bir karşılık almanız çok güçtür.

Basel'de birkaç yıl ders verdikten sonra, 1879'da Nietzsche üniversitenin ödediği ufak bir emekli aylığıyla emekliye ayrıldı. Sağlığı iyi değildi. Zamanının çoğu-

nu İtalya ve İsviçre’de, genellikle küçük köylerde, yalnız ve sessiz sedasız yaşayarak geçirdi. Wagner ile bağını kopardı ve eski akıl hocasını tedavi edilmesi gereken zihinsel bir hastalığın bir belirtisi olarak görmeye başladı.

Nietzsche bir süre evliliği ve aile yaşamını düşündü, ama kadınlarla en yakın ilişkilerinde kendini hep korkunç derecede ihanete uğramış hissetti. İdeal dostluğa duyduğu özlem tatminsiz kalmıştı. Ama, en önemlisi, sırf kendisi onlara ulaşamıyor diye arzuladığı şeylerin varlığını reddetmedi.

Bekâr olmasına rağmen bütün yaşamı boyunca evliliğin harika olabileceğine inandı. Aynı zamanda, kendinde olmasa da, güç ve şöhretin muazzam bir onur ve önemli bir kaynak olduğuna da inandı. İyi sağlığı iyi bir yaşamın merkezi ve en yüksek değer olarak görmesine rağmen sık sık hastalandı. Kitaplarının içinde kaybolup gittiği küçücük mekânlara hapsolmasına rağmen, eylem içinde geçen bir yaşamın değerine inandı. Kendi özel yeteneği olan akademik bilginin edinilmesinden çok daha önemli gördüğü güçlü, sağlıklı içgüdülerin önemini savundu.

Çoğunlukla yalnız, sağlıklı ve parasız yaşayan Nietzsche, onu modern düşünce dünyasının temel şahsiyetlerden biri yapan bir dizi kitap yazdı. Ama o zamanlar bunlar pek az kişinin dikkatini çekiyordu; Nietzsche, çağdaşlarının onun düşüncelerine ilgi göstermemesi karşısından derinden yaralanmıştı. Ama en sevdiği ifa-

delerden birini kullanmak gerekirse, bir şekilde bunun "üstesinden geldi." Vazgeçmektense, uzun yıllar yalnızca kendisini ilgilendiren görüşlerini geliştirmek için inanılmaz bir enerji ve zihinsel üretkenlik ortaya koydu.

1889'da Torino'da yaşadığı sırada, altın sonbahar havasının tadını çıkarıp Bizet'nin *Carmen* eserinin performanslarını dinlemek için tekrar tekrar operaya giderken, faytoncu tarafından dövülen bir at gördü. Bağırarak ata doğru koştu: "Anlıyorum, anlıyorum." Ardından bayıldı ve kaldığı hana geri götürüldü.

Yaşamının geri kalanında, yoğun sanrıların pençesinde yaşadı. Hiç sevmediği ve hiç güvenmediği ablasının yanında yaşamak üzere Almanya'ya geri gönderildi. Ablası onu bir "kahın" olarak tanıttı: Nietzsche uzun, ak bir sakal bırakıp beyaz bir ihrama büründü. Ablasıyla kocası, onun en açık niyetlerini bile gülünç şekilde sapıtırmak, Nietzsche'nin çalışmalarını Alman milliyetçiliği ve askeri gücün yüceltilmesiyle uyumlu hale gelecek şekilde düzenledi. Nietzsche her türlü gruptan nefret ederdi; kendini tamamen bireylerin gücünü ve bilgeliğini beslemeye adanmıştı.

Zatürreden mustarip olduğu bir sırada, 1900 yılının Ağustos sonlarında kalp krizinden öldü.

İmkansız deneyerek hayatı boyunca yaptığı tüm çalışmaları tek bir cümlede özetlemeye çalışırsak, Nietzsche "tüm değerlerin yeniden değerlendirilmesi"nin yolu-

nu açmayı istediğini söylemişti. Çarpıcı bir ifade. Ama ne anlama geliyor?

Nietzsche, değerlerin hayattaki en temel mesele olduğuna inanırdı: Neyi seversin? Neyin önemli olduğuna inanırsın? Neye öncelik verirsin? Hayatında neyi ciddiye alırsın ve neyi alakasız görüp bir kenara bırakırsın? Bu yalnızca ne dediğinle ya da kendine neye inandığını söylediğinle ilgili değildir; davranışların, alışkanlıkların ve seçimlerinde kendini gösterir. Bir insan küresel adaleti önemseydiğini söyleyebilir, ama gündelik yaşamının odağında bu olmayabilir. Değerlerin hayatımızın tamamına hâkim olması ve varlığımızın her yönünü şekillendirmesi gerekir.

Nietzsche, çoğunlukla içinde yaşadığı insanların yanlış değerlere sahip olduklarını düşünüyordu. Onlar, yanlış şeyleri, yanlış nedenlerle önemsiyorlardı.

Peki ama sahip olunması gereken doğru değerler nelerdir? Nietzsche, çalışmalarıyla bize gerçek meselelerimizin neler olması ve neye saygı göstermemiz gerektiğini düşündüğüne dair bir dizi ders sunar. Başka deyişle, bize hayat dersleri verir.

| 1. Olabileceğinizin En İyisi Olmak

“Kim olduğumuz” bizi zaman zaman mutsuz edebilir. Şu ankinden daha iyi olmak için can atarız. Ama bunun ne anlama geldiğinden de pek emin değilizdir.

Nietzsche bu tip huzursuzlukları iyi bilir. Sahip olduklarımıza şükretmemiz ve her şeyin daha kötü olabileceğini hatırlamamız gerektiğini söyleyerek bizi azarlamaz; ya da dünyanın genel durumuna kıyasla inanılmaz şanslı sayıldığımızı, kendimizi toparlamamız gerektiğini söylemez. Bunun yerine bizi kendimizden memnun olmadığımız zaman neler olduğuyla ilgilenmeye davet eder. Ona göre, psikolojik sağlığımızın yerinde olduğunun göstergesidir bu. Hissettiğimiz memnuniyetsizliği tanımaya başlamamızı, onu ciddiye almamızı ve bu konuda bir şeyler yapmamızı ister.

Kişinin kendisinin daha iyi bir versiyonunu hayal etmesiyle ilgili ilk akla gelenler şunlar olabilir: Daha fazla para kazan, daha heyecanlı şeyler yap, sevdiğin bir iş bul, ev değiştir, seni tatmin etmeyen bir ilişkiyi bitirmenin yolunu bul, yeni arkadaşlar edin, yüksek lisans yap. Bunlar çok iyi hedefler olabilir. Ama dikkat edin, hepsi dışsaldır. Hepsi yapabileceğimiz ya da sahip olabileceğimiz şeylerle ilgilidir. Kendimiz olmanın neye benzediğine gelirsek: Kendi özümüzde gerçekten kimiz? Ayrıca neden işe buradan başlamıyoruz? Niçin olmak istediğimiz insanlara dönüşmüyoruz? Çok mu tembeliz?

Eğitici Olarak Schopenhauer adlı denemesinde, Nietzsche işte bu soruyu sorar:

Çok ülke görmüş bir gezgine, insanlar arasında nasıl bir ortak özellik bulduğunu sormuşlar. "Miskinliğe eğilimliler," diye yanıtlamış.

Birçok kişi, şunun hakikate daha yakın olduğunu düşünebilir: "Hepsi çekingen." Kendilerini "adabın" ve "görüşlerin" arkasına saklıyorlar.

Aslında her insan, kendisinin benzersiz bir varlık olduğunu, bu dünyada bir eşinin daha bulunmadığını bilir. Böyle uyum içinde olağanüstü bir çeşitlilik örneği, çok küçük bir ihtimalle dahi ikinci kez bir araya getirilemez. Bunu bilir, ama bir suç, bir sır gibi saklar. Neden? Onda yalnızca en son teamülleri görmeyi bekleyen ve kendi de aynı teamüllerle sarmalanmış olan komşusundan korktuğundan.

Peki ama insanı kendi mutluluğunu aramak yerine komşusundan korkmaya, sürüsüyle bir örnek düşünmeye ve hareket etmeye iten nedir?

Birkaç ender durumda, belki de çekingenlik. Ama çoğunlukla, atalet; rahatlık. Kısacası, gezginin söz ettiği "miskinliğe eğilim". Gezgin haklıydı. İnsanlar çekingen olmaktan ziyade miskinler. En büyük korkuları tavizsiz dürüstlüğün ve hem lafta hem de eylemde açıklığın omuzlarına yükleyeceği ağır yük.

Yalnızca sanatçılar bu ödünç adap ve başkalarına ait düşünceler içinde tembelce dolaşıp durmaktan nefret ederler. Onlar, vicdan azabının suçunu ve sırrını keşfederler: Her insanoğlunun eşsiz bir mucize olduğuna dair o reddedilmiş hakikati.

Sanatçılar bize, kaslarının en küçük hareketinde bile, her insanın nasıl özgün bir benlik olduğunu gösterirler. Bununla da kalmaz, her insanın, kendi bireyselliğinden analitik bir çıkarım olarak, güzel ve ilgi çekici bir şey olduğunu hatırlatırlar; her insanın –doğanın tüm eserleri gibi– asla sıkıcı olamayacak yeni ve inanılmaz bir olay olduğunu.

Eğer büyük bir düşünür insanları hor görüyorsa, tembel oldukları içindir; insanlar ona onarmaya değmeyecek, kırık çanak çömlek parçaları gibi görünür.

Kitlelere ait olmak istemeyen kişinin tek yapması gereken, "rahat olmayı" bırakmaktır. Böyle birinin, "Kendin ol! Şu an bu şekilde davranan, düşünen ve arzu eden sen değilsin!" diye bağırان vicdanına uyması gerekir.

Her genç ruh bu çağrıyı gece gündüz duyar ve bunu duymak onu çok heyecanlandırır. Ruh, ezelden beri kaderinde olan özel bir mutluluk hakkını sezer; tek ihtiyacı olan, ona ulaşmak için gerekli yardımı bulmaktır. Ama Kanaat ve Korku'nun zincirleriyle bağlı olduğunuz sürece, gerçek mutluluğa doğru ilerlemenize kimse yardım edemez.

Oysa bu kurtuluş olmadan hayat ne kadar da rahatsız ve anlamsızdır! Doğada, kendi gerçek dehasından kopmuş ve amaçsızca etrafa bakınmaktan başka bir şey yapmayan insandan daha yalnız ve kimsesiz yaratık yoktur.

Böyle birine saldırmanın ya da onu eleştirmenin gereği yoktur. O, çekirdeksiz bir kabuktur; parçalanmış ve sarkmış bir boyalı çaputtur; hiçbir bir korku ya da en ufak bir acıma duygusu uyandırmayan bir bostan korkuluğudur.

Miskin insan "zaman öldürür". Ama kurtuluşu kamuoyunda –yani, kişisel tembellikte– arayan bir çağın kendisi bir kalemde "öldürülmelidir."

Böyle bir çağın hayatın gerçek Özgürlük Tarihi'nden silineceğini söylemek istiyorum. Gelecek nesiller, toplumun perdesine yansıtılmış gölge-adamlar tarafından yönetilmiş bu döneme baktıklarında tiksinecekler. Çok sonraki kuşaklar içinse, bizim çağımızın en az insancıl olduğundan en az bilinen, tarihin en karanlık sayfası olması muhtemel.

Şehirlerimizin yeni sokaklarında dolaştım; bu beyefendilerin kamuoyunu da yanlarına alarak kendileri için inşa ettikleri bütün o korkunç binalardan yüz yıl sonraya nasıl da tek bir taş parçası bile kalmayacağını düşündüm. Bu pek meşgul duvarcıların görüşlerinin ise o binalarla birlikte nasıl yerle bir olacağını. . .

Oysa bu çağın bir yurttaşı olmadığını hissedenler, nasıl da umut dolu olmalılar! Eğer bu çağın yurttaşı olsalardı, “zamanlarını öldürme” işine el atmaları gerekirdi ve –yurttaş olarak– kendileri de böylece çürüyüp giderlerdi. Ama kendini bu çağın yurttaşı hissetmeyenler, bunun yerine, daha iyi bir zamanı hayata geçirmeyi ve kendileri de bu hayatın içinde yaşamayı dileyebilirler.

Ama gelecek hiç umut vermese de, hemen şu anda var olduğumuz gerçeği, kendi hükmümüze ve ölçümüze göre yaşama konusunda bizi çok yüreklendirir. Var olabileceğimiz sonsuz bir zaman dilimi varken, yalnızca bugün yaşıyor olmamız anlaşılmaz bir şeydir. Bu sonsuzlukta bir andan (bir “bugün”den) başka hiçbir şeyimiz yoktur; neden var olduğumuzu açığa çıkarmamız gerekir.

Varoluşumuzun rastlantısal ve amaçsız olduğunu kabul etmek yerine, onun sorumluluğunu üzerimize alarak kendimizin gerçek yol göstericisi olmalıyız.

İnsanın, [hayatın] bilmecesine karşı cesur ve gözü pek bir yöntem izlemesi gerekir; özellikle de, işler nasıl giderse gitsin, çözüm yolunu her an kaybedebileceği için.

Ne diye bir avuç toprağınıza ya da küçük çaplı işinize sarılasınız veya komşunuzun ne dediğine kulak asasınız? İnsanın birkaç yüz kilometre

ötede artık hiçbir bağlayıcılığı olmayan görüşlere bel bağlaması o kadar dar kafalı bir davranıştır ki. Doğu ve Batı, birinin bizim gibi korkakları kandırmak için astığı tabelalardan ibarettir.

“Özgürlüğümü kazanmak için çabalayacağım” der genç ruh; “ama sırf iki ulus birbirinden nefret edip savaşa girmiş diye, ya da dünyanın iki parçası arasında deniz var diye, ya da iki bin yıl önce var olmayan bir din etrafta öğretiliyor diye engelleneceğim.”

“Ama bu . . . sen değilsin,” der ruh. “Senden başka hiç kimse, seni hayat nehrinin öte yanına geçirecek köprüyü inşa edemez. Seni seve seve karşı tarafa taşıyacak yollar, köprüler ve sayısız yarı-tanrı vardır, ama öz benliğini kaybetmen pahasına: Kendi benliğin, önce rehin alınıp sonra kaybedilecektir.

“Senden başka kimsenin yürüyemeyeceği bir yol vardır. Onun nereye gittiğini sorma; düş yola. Ne demişler: ‘Bir insan asla, yolun kendisini nereye götüreceğini bilmediği zamanki kadar yükselemez’.”

Nasıl yeniden “kendimizi bulabiliriz”? İnsan nasıl “kendini tanır”? O, karanlık ve üstü kapalı bir varlıktır. Yabani tavşanın yedi kat postu varsa, insan yetmiş kere yedi kat deri değiştirip yine de “İşte gerçek sen; bunun altında başka deri yok artık” diyemeyebilir.

Ayrıca insanın kendi benliğine doğru yaptığı bu kazı, kişinin kendi benliğinin kuyusuna yaptığı bu doğrudan, şiddetli iniş, girişilmesi zor ve tehlikeli bir iştir. Hiçbir doktorun iyileştiremeyeceği yaralar almanız işten bile değildir. Üstelik, dostluklarımız ve düşmanlıklarımız, görünüşümüz ve selamlaşmalarımız, anılarımız ve unutkanlıklarımız, kitaplarımız ve yazdıklarımız – her şey özümüze tanıklık ettiğine göre, bunun ne anlamı vardır ki?

En etkili yol şudur: Büyümekte olan ruhun hayata şu soruyla bakmasına izin verin: “Neyi gerçekten sevdin? Ne seni hazırladı, işledi ve kutsadı?”

Saygı duyduğunuz şeyleri önünüze sıralayın. Belki de o şeylerin varlıkları ve sıralanmaları, bir düzeni yansıtır; gerçek benliğinizin temel düzenidir bu.

Bu maddeleri karşılaştırın. Nasıl birinin diğerini tamamladığını, genişlettiğini, aştığını ve açıkladığını düşünün: Nasıl da bunca zamandır gerçek benliğinizi bulmak için tırmanıp durduğunuz bir merdiven oluşturduklarını.

Çünkü gerçek benliğiniz, *içinizin* derinliklerinde saklı değildir. Ölçülemeyecek kadar *yüksekte*, ya da en azından genellikle olduğunu sandığınızdan daha yukarıdadır.

(Eğitici Olarak Schopenhauer, 1874)

Nietzsche, eğitimi tanımlayarak bitirir:

Gerçek eğitim, özgürleşmedir. Bitkinin narin filizlerine saldıran yabancı otları, çerçöpü ve parazitleri temizler. Gerçek eğitim, hafif bir sıcaklık ve yumuşak bir yağmurdur.

(Eğitici Olarak Schopenhauer, 1874)

Sözü edilen bu kendimizden “yüksekte” ya da kendimizin “üstünde” bir şey bulma deneyimi nedir? Bunu gerçekleştirmenin bir yolu, hayranlık duyduğumuz insanları düşündürmektir. Halihazırda, olmak istediğimiz kişi olmayı bir şekilde başarmış görünen insanları . . . Bu onlara yalnızca başarıları için –büyük bir sporcuya ya da kaşife ya da başarılı bir girişimciye hayran olmak gibi– hayranlık beslediğimizden değildir. Daha ziyade, o kişinin varoluş biçimi, tavırları ve tarzında bize hitap eden ve aklımızı çelen, böylece bize kendi gelişimimizi hatırlatan bir şeyler vardır.

Nietzsche, büyük Alman şair (ve oyun yazarı, memur, gezgin, aşık, koleksiyoncu, diplomat, dramaturg, romancı) Goethe'den derinden etkilenmiştir:

Goethe bir Almanya değil, Avrupa olayı: Doğaya dönerek, Rönesans'ın doğallığına *yükselerek*, on sekizinci yüzyılı [Goethe'nin çağını] aşmak üzere ciddi bir geri dönüş girişimi; bu yüzyıl adına, bir tür kendini aşma girişimi. Goethe, on sekizinci yüzyılın en güçlü içgüdülerini kendi içinde taşırdı:

duygusallık, doğaya tapınma, tarihsellik karşıtlığı, idealistlik, gerçekdışılık ve devrimcilik (en sonuncusu, gerçekdışı olanın bir çeşidinden ibaret). Tarihten, doğa bilimlerinden, antikçağdan, Spinoza gibi her şeyden önce pratik eylemden yardım aldı; kendini yalnızca kapalı ufuklarla çevreledi; kendini hayattan çekip almak yerine hayatın tam ortasına yerleştirdi; hiçbir şey onun cesaretini kıramadı, mümkün olduğunca fazla şeyi omuzlarına, kendi üzerine, kendi içine aldı. *Bütünlük* arzusundaydı; mantık, duygusallık, hissetmek ve istenç arasındaki ayrılıkla savaştı; kendini bir bütün olmak üzere terbiye etti; kendini *yarattı* . . .

Goethe, güçlü, yüksek kültürlü, bütün fiziksel işlerde yetenekli, kendini dizginleyebilen ve özsaygısı olan, doğallığın tüm çeşitliliğini ve zenginliğini izlemeye cüret edebilen, kendi özgürlüğünü alabilecek kadar güçlü bir insanoğlu hayal etti; ortalama bir mizacı mahvedecek bir şeyi nasıl kendi lehine kullanacağını bildiği için, zayıflığından değil, gücünden dolayı anlayışlı bir insan; bu ister ayıp, ister erdem olarak adlandırılsın, kendisine *zayıflık* dışında hiçbir şeyin yasak olmadığı bir insan . . .

Böylece *özgürleşmiş ruh*, yalnızca ayrı ve bireysel olanın reddedilebildiği, her şeyin bütün-

de çözüldüğü ve olumlandığı *inancıyla*, evrenin ortasında kıvançlı ve inançlı bir kadercilikle durur; *artık inkâr etmez . . .*

(*Putların Alacakaranlığı*, 1889)

Hayranlık duyduğunuz insan, sizden “yüksekte” durur ve hayranlığınızı hatta belki de kimi zaman kıskançlığınıza alevlendirir.

Nietzsche kahramanına yalnızca sözsüz bir hayranlıkla ya da beğeniyle bakmaz. Goethe'nin sırrını da kavramak ister. Hayranlık uyandıran o insanın, nasıl şu anda olduğu kişiye dönüştüğünü bilmek ister. Kilit soru şudur: Et-kileyici şeyler nasıl gerçekleştiriliyor? Seyretmek yetmez. Hayran olduğumuz şeylere daha fazla benzemek isteriz.

Kibir yüzünden dehaya tapınmak. Kendimiz hakkında iyi düşünssek bile, hiçbir şekilde Raffaello'nun bir tablosunun eskizini yapabilmeyi, Shakespeare'in oyunlarındaki gibi bir sahne yazabilmeyi kendimizden beklemediğimiz için, bunları yapabilmenin ziyadesiyle olağanüstü, son derece sıradışı bir olay olduğuna, ya da, hâlâ dini bir duyarlılığımız varsa, yukarıdan gelen bir lütuf olduğuna kendimizi inandırırız. Kibrimiz ve özsevgimiz dehayı ancak kendimizden çok uzaklarda, bir mucize olarak düşünürsek incinmeyeceği için, ona tapınmaya meyil ederiz (kıskançlık nedir bil-

meyen Goethe bile, bize şu "kimse yıldızlara imrenmez" dizesini hatırlatarak, Shakespeare'e "en yüksek yıldızım" derdi).

Fakat kibrimizin bu imaları bir yana bırakılırsa, dehanın faaliyetleri esasında bir mekanik mucidin, astronomi ya da tarih bilgininin ya da bir taktik ustasının faaliyetlerinden hiçbir şekilde farklı görünmez. Bütün bu faaliyetler, düşünme şekilleri belirli bir yönde aktif olan, her şeyi o amaca dönük olarak kullanan, sürekli kendilerinin ve başkalarının içsel yaşamlarını hevesle inceleyen, her yerde örnekler ve uyarıcılar gören, malzemelerini tekrar tekrar düzenlemekten bıkip usanmayan insanları hayal ettiğimizde açıklığa kavuşur.

Dehanın da yaptığı, önce taşları yerine koymayı öğrenmek, sonra inşa etmek, durmadan yeni malzeme aramak, onları sürekli şekillendirmek ve yeniden şekillendirmekten ibarettir. Yalnızca dehanın değil, her insanın faaliyeti şaşırtıcı şekilde karmaşıktır: Ama hiçbiri "mucize" değildir.

O halde, yalnızca sanatçıda, hatipte ya da filozofta deha olduğu inancı nereden kaynaklanır? Ya da sırf onların "sezgi"ye sahip oldukları inancı (böylece onlara, doğrudan "varlığın" içini görmelerini sağlayan sihirli bir gözlük atfetmemiz)? İnsanların, sadece büyük bir aklın

sonuçlarıyla hemfikir oldukları ama bir yandan da onu kıskanmak istemedikleri zaman dehadan söz ettikleri açıktır. Birine “tanrısal” demek, “Yarışmamıza gerek yok” demektir. Dahası, tam ve bitmiş olan her şey takdir edilirken, evrim halindeki her şey küçümsenir. Hiç kimse bir sanatçının işine bugünden bakıp da onun *nasıl* evrimleştiğini göremez: Bu onun lehinedir, zira nerede evrimi görsek oradan kısmen soğuruz.

(*İnsanca, Pek İnsanca*, 1878)

Aslına bakılırsa “soğumak” gerçekten iyi bir şeydir. Çünkü bizi, büyük şeylere ulaşabilme gücüne sahip olduğumuz hissine yaklaştırır. Ama – önceden hayal etmiş olduğumuz gibi– muhteşem bir başarı eylemi sonucunda değil. Daha ziyade, çabamızı yoğunlaştırarak, yavaş yavaş ustalaşarak, konuyla ilgili kavrayışımızı aşama aşama biriktirerek, pratikle ve tekrarla neyin yanıltıcı neyin can alıcı olduğunu birbirinden ayırma zahmetine katlanarak yaklaşırsınız bu hisse.

Çelişkili görünse de, Nietzsche böyle bir kabulün kötü haber addedildiği konusunda bizi uyarır. Çünkü, büyük şeyler madem yapılabilir, o halde aslında rekabet edebiliriz. Büyük eserler, artık “tanrısal” değildir. Bundan böyle ulaşamayacak kadar uzakmış gibi kabul edilemezler.

Nietzsche özünde şunu söylemektedir: Yapmaya ve başarmaya can attığımız şeyler (olmayı umabileceğimiz türden bir insana dönüşmek) aslında ulaşılabilir mesafededir. Ama bu hedeflerin her birine giden yolun şöyle bir zorluğu vardır: Acı, hayal kırıklığı, kıskançlık ve hüsranda dolu, insanın kendine kızdığı bir yoldur bu. Nietzsche iyi şeylerin hep böyle acılardan doğduğunu söyler. İyi şeyler, kendiliğinden geliveren şansın eseri değildir. Hayranlık duyduğumuz şeye (başarılı bir insan) dışarıdan baktıysak, yalnızca sonucu görürüz. Genellikle onun evrimsel geçmişini yakından inceleme fırsatı bulamayız. İstirap, korku, güvensizlik dolu gecelerini görmeyiz. Oysa böyle bir içgörü, tuhaf şekilde yüreklendiricidir. Acı çekmenin kendimizin en iyi versiyonu olmakta çuvalladığımızın göstergesi değil, tam tersine olmak istediğimiz –ve olmamız gereken– kişiye dönüşme sürecinin vazgeçilmez bir parçası olduğunu görmemize yardım eder.

|2. Piramitleri Görmek

Hayat bize Piramitleri görmek (ya da bir oyuna gitmek, ya da akşam yemeğinde ilgi çekici birinin yanına oturmak ya da bir biyografi okumak...) gibi büyüleyici ve heyecan verici deneyimler sunar.

Ama çoğu zaman bu deneyim bizi gerçek anlamda şaşırtmaz. Keyif alsak da bizi değiştirmez. Ardında derin ya da kalıcı bir etki bırakmaz. Normalde bunu pek umursamayız; hayatın bildiğimiz düzeni böyledir. Ama belki de umursamalıyız. Nietzsche, bu fırsatları çok ciddiye almamız gerektiğini öne sürer. Kilit soruları sormadığımız için onlardan en iyi şekilde yararlanamadığımızı düşünür: Bu deneyim ne için; biz ondan tam olarak ne bekliyoruz; hayatımıza nasıl katkıda bulunması gerektiğini düşünüyoruz?

Nietzsche tarih konusunu tümünden ele alır ve sorar: Tarih ne içindir? Çok tuhaf bir soru gibi görünür bu. Normalde, tarih gibi büyük şeylerle ilgili böyle basit sorular sormayız. Bu tip soruları daha sıradan karşılaşmalara saklarız: Birinin arabasının gösterge paneline bakıp “Şu düğme ne için?” diye sormak gibi.

Yaşamın tarihin yardımına ihtiyaç duyduğu gerçeği de (daha sonra kanıtlanacağı gibi) tarihin fazlasının ona zarar vereceği kadar net kavranmalıdır. Tarih, insana üç farklı alanda gereklidir: Eyleminde ve mücadelesinde, muhafazakârlığında ve hürmetinde, acı çekmesinde ve kurtuluş arzusunda.

Bu üç ilişki –ayırt edilebilecekleri kadarıyla– üç çeşit tarihe karşılık gelir: Anıtsal tarih, eskiyi koruyucu tarih ve eleştirici tarih.

Tarih, her şeyden önce, verdiği büyük savaşta örneklerle, öğretmenlere, avutuculara ihtiyaç duyan eylem ve güç insanına gereklidir; çünkü o, böyle kişileri çağdaşları arasında bulamaz. Bu anlamda tarih, şair, filozof ve oyun yazarı Friedrich Schiller'e gerekliydi; Goethe'nin de dediği gibi zamanımız o kadar uğursuz ki, şair, yaşayan insanlar arasında kendine yaranı doku-
nacak tek bir mizaç bile bulamıyor. Eski Yunan tarihçisi Polybios, siyasi tarihi devlet yönetmek için gerçek bir hazırlık olarak andığında, aklında eylemci insanlar vardır: Siyasi tarih, başkalarının neler çektiğini hatırlatarak, talihin tersine dönüşlerine nasıl kararlılıkla katlanabileceğimizi gösteren büyük bir öğretmendir. Tarihteki bu anlamı fark etmeyi öğrenen herkes, meraklı turistlerin ve azimli böcek avcılarının dev antik çağ piramitlerine tırmanmalarını görmekten nefret ediyor olmalıdır. Kendisinin bilgi ve teşvik aradığı yerde yeni bir eğlence ya da heyecan peşinde geçmişin resimleriyle dolu galerilerde koşuşturan aylaklarla karşılaşmak istemez. Zayıf, umutsuz aylaklar ve görünürde adeta nevroitik hareketler yapan kişiler tarafından rahatsız edilmekten kaçınmak için ardına bakar ve soluk

alabilmek için hedefe giden yolda ilerler. Hedefi belki kendisiyle ilgilidir; ama çoğu kez, büyük resimde, milleti ya da insanlıkla da alakalıdır: Tevekkülden kaçınır ve tarihi ona karşı bir silah olarak kullanır. Çoğunlukla şöhretten başka ödül ummaz; onun için şöhretin anlamıysa, tarih tapınağında sırası geldiğinde sonraki nesillerin avutucusu ve rehberi olarak yerleşebileceği bir şeref köşesi beklentisidir. Çünkü ona göre, bir zamanlar “insan” kavramını genişletebilmiş ve ona daha adil bir içerik –ve daha iyi bir anlam– verebilmiş her şey, sonsuza dek aynı amaç ve görev için varolmalıdır.

İnsanlığın doğasını zenginleştirmek için girilen bireysel savaştaki önemli anlar, bir zincir gibi birbirlerine eklenerek insanlığı çağların içinden geçiren bir anayol inşa eder; o kaybolmuş anların doruk noktaları, insanlar için hâlâ capcanlı ve muhteşemdir; bir “anıtsal tarih” talebiyle dile gelen, insanlığa duyulan inancın ardındaki temel düşünce işte budur.

Ama en kanlı savaş, büyüklüğün ölümsüz olması talebi uğruna verilir. Tüm canlılar hayır diye bağırır: “Yıkın anıtları!” Bu tatsız teamül, alçaklığıyla dünyanın bütün boşluklarını doldurur ve büyük olan her şeyin etrafını kalın bir sisle sarmalayarak, onun ölümsüzlüğe giden yolunu keser, onu körleştirir ve boğar. Üstelik bu yol,

ölümlü beyinlerden geçer! Nefes almak için durmadan yüzeye çıkan ve küçücük bir mevki için yok oluşu güç bela kendinden uzak tutan hasta ve kısa ömürlü canavarların beyinlerinden. Çünkü istedikleri tek bir şey vardır: Her ne pahasına olursa olsun yaşamak. Aralarından hangisi, bir tür "anıtsal tarih"in –tek başına büyüklüğü doğuran o çetin bayrak yarışının– hayalini kurabilirdi ki? Yine de, insan hayatının asil bir şeymiş gibi görüldüğü o geçmiş büyüklüklere baktıkça güçlenip mutlanarak uyanan insanlar her zaman vardır. Bu acı ağacın en güzel meyvesi de bir zamanlar bu dünyadan amansızca ve gururla geçip gitmiş bir insanın, merhametli ve şefkatli bir başkasının, tefekkürle yaşayan bir diğersinin olduğu, ama hepsinin ardında tek bir hakikat bıraktığını bilmektir: Kim hayattan anlık çıkarlar sağlamayı en az düşünürse, en kayda değer yaşam onunkidir. Sıradan insan, acıklı bir hevesle, yaşadığı kısacık âna açgözlüce saldırırken, anıtsal tarihe ve ölümsüzlüğe yürüyenler, ânu Olimpik bir kahkahayla ya da en azından mağrur bir horgörüyle karşılamayı bildiler ve mezarlarına ince bir alayla girdiler; gömülecek neleri vardı ki? Bunca zaman horgörülerine konu olduktan sonra artık gerçek yuvaları olan unutuluşa doğru ilerleyen, oldum olası posa, atık ve havacıva muamelesi yaptıkları şeyden başka. . .

Tek bir şey yaşamaya devam edecek; en gizli benliklerinin alameti, ender bir aydınlanma ânı: eylem, yaratı. Çünkü sonraki nesiller bunlarsız yapamaz. Bu ruhanileştirilmiş biçimiyle şöhret, Schopenhauer'in deyişiyle, "egomuz için en tatlı lokma"dan fazlasıdır; şöhret, büyük olanın her çağda tekliği ve devamına olan inançtır, kuşaklarla birlikte gelen değişim ve çürümeye karşı bir protestodur.

Geçmişin bu "anıtsal" tasavvurunun, zihnin ender ve klasik olanla meşguliyetinin modern insana yararı nedir? Büyük olanın bir zamanlar var olduğunun, yani mümkün olmuş olduğunun, dolayısıyla yeniden mümkün olabileceğinin bilgisidir. Zayıf anlarda kabaran, arzulanan şeyin imkânsızlığı yönündeki o kuşku bir kenara itildiği için, modern insan yürüdüğü yolda cesaretlenir.

Birinin, Almanya'da şu anki eğitim tarzının defterini dürmek için yeni bir zihniyetle yetiştirilmiş, etkili ve üretken en fazla yüz kişinin gerektiğine inandığını hayal edin; Rönesans kültürünün de aynı böyle yüz kişilik bir grubun omuzlarında yükseldiğini hatırlamak ona nasıl da güç verecektir. Yine de, bir örnekten gerçekten bir şeyler öğrenmek istediğimizde, karşılaştırma ne kadar da muğlak ve güvenilmez gelir! Geçmiş bize güç verecekse, farklılıkların çoğu

göz ardı edilmelidir; bugünle örtüşebilmesi uğruna geçmişin kendine özgülüğü genel bir kalıba sokulup bütün keskin köşeleri törpülenmelidir.

Tarihin özü güçlü bir ruha itici güç sağladığı sürece, geçmiş temelde taklit edilecek bir model olarak kullanıldığı müddetçe, tarih her zaman bir miktar çarpıtılıp rötuşlanarak kurguya yaklaştırılma tehlikesi altındadır: Bize daha etkili şekilde hitap edebilsin diye. Kimi zaman "anıtsal" bir geçmişle efsanevi bir aşk hikayesi arasında en ufak bir fark yoktur; eyleme geçmek için gereken güdüler her iki dünyada da bulunabilir. Geçmiş araştırmanın bu anıtsal yöntemi diğerlerine (kısaca tanımlayacağım eskiyi koruyucu ve eleştirici yönleme) ağır basıyorsa, geçmişin kendisi bundan zarar görür.

(Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine, 1874)

Kilit soru şu: Karşılaştığımız şeylerden ne almaya ihtiyacımız var? Onlarla ne yapmaya çalışıyoruz? Nietzsche rastlantısallığa karşı savaşta büyük bir savaşçıdır.

Amaçlarımız her zaman olağanüstü yüce olmak zorunda da değildir. Önemli olan, ne istediğimize dair bir fikrimizin olmasıdır. Nietzsche, karşılaştığımız önemli ve büyük şeylerin etrafında sıklıkla boş boş dolaştığımızı bize göstermeye çalışır. Onlardan pek bir şey beklemeyiz. Hayatlarımızı yönlendirmelerini, bize ilham ver-

melerini, ya da bizi rahatlatmalarını ummayız. Onları ilginç buluruz ama bize kendimiz hakkında söyleyecek önemli bir şeyleri olduğunu aklımıza getirmeyiz.

İkinci olarak, tarih, varoluşunun kökenlerine sevgi ve güvenle bakarak hayatına şükreden muhafazakâr ve hürmetkâr insana da gereklidir. Böyle bir insan, eski günlerden kalanların üzerine titrer ve kendisinin yetiştirildiği koşulları sonrakiler için yeniden yaratır; böylece hayata hizmet eder. Ata yadigârı eşyalara sahip olmak onun ruhunda başka bir anlam kazanır: Çünkü aslında, o eşyalar bu ruha sahip olur. Küçük ve sıırlı, çürümüş ve metruk olan her şey, oraya göçen ve orada kendine gizli bir yuva kuran eskiyi koruyucunun muhafazakar ve hürmetkâr ruhunda kendine has bir değer ve dokunulmazlık kazanır. Yaşadığı şehrin tarihi, kendi tarihi olur; surlara, kuleli kapılara, belediye meclisine, fuar alanına, kendi gençliğinin resimli günçesine bakarmış gibi bakar ve bunların hepsinde kendini görür – gücünü, çalışkanlığını, arzusunu, mantığını, hatalarını ve çılgınlıklarını. “Burada yaşırdı,” der, “burada şimdi yaşanabileceği ve yaşanmaya devam edeceği gibi; çünkü biz çetin insanlarız ve bir gecede kökümüzden sökülemeyiz.” Böylece, geçmişin müthiş bireysel yaşamına bahsettiği “biz”le bakar ve kendini evinin,

ailesinin ve şehrin ruhuyla özdeşleştirir. Sönük ve sıkıntılı yüzyıllar boyunca, halkının ruhunu kendi ruhuymuş gibi uzaktan selamlar.

...

Ama bu eskiyi koruyucu hürmetkâr ruhun en büyük değeri, bir halkın ya da bireyin hayatındaki tekdüze, zor, hatta çileli durumlara atfettiği basit zevk ve hoşnutluk duygularında yatar: Ünlü tarihçi Niebuhr, bir tarihi olan özgür köylüler arasında, bozkırın ortasında mutlu mesut yaşayabileceğini ve asla sanat özlemi duyamayacağını itiraf eder. Daha az yetenekli insanların atalarının evlerine ve geleneklerine demir atarak, daha iyinin arayışıyla uzaklara savrulup mücadele ve rekabetten başka bir şey bulamalarını engellemek tarihin hayata en büyük hizmeti değil midir? İnsanı aynı yoldaşlara ve koşullara, gündelik zahmetli işlerine, çıplak dağ eteklerine zincirleyen etki bencilce ve mantıksız görünür: Ama bu, sağlıklı ve topluma yararlı bir mantıksızlıktır; (belki de tüm toplumlarda) salt göç ve macera arzusunun korkunç sonuçlarını açıkça fark etmiş ya da geçmişine güvenini kaybederek huzursuz bir kozmopolitizme ve sonu gelmez bir yenilik arzusuna teslim olmuş bir halkın kaderini görmüş herkes bunu bilir. Köklerine sıkı sıkıya tutunan ağacın duygusu; bir insanın, gelişigüzel ve rastlantısal bir şekilde bü-

yümediğini, bugünü meşrulaştırmakla kalmayıp onu taçlandıran geçmişin mirası, meyvesi ve çiçeği olduğunu bilmesinin mutluluğu: Bugünlerde gerçek tarih duygusu olarak adlandırmayı tercih ettiğimiz şey işte bu.

...

Eski olan her şeyin (bu yaklaşımda) aynı derecede saygıdeğer kabul edilmesi, eski olana duyulan bu saygının dışında kalan her şeyin ise (örneğin yeni bir zihniyet) bir düşman gibi reddedilme tehlikesi her zaman vardır. Yunanlılar bile, daha özgür ve daha büyük bir stilin yanında plastik sanatların arkaik tarzını kabul etmiş; hatta daha sonra, sivri burnu ve donuk ağzı hoş görmekle kalmayıp bunları birer beğeni kriteri haline bile getirmişlerdir. Eğer bir halkın yargıları bu şekilde katılaşır ve tarihin önceki yaşama hizmeti ondan daha ileri ve daha yüksek bir yaşamı baltalamak olursa, tarih duygusu hayatı korumak yerine onu mumyalamaya başladiysa; işte o zaman ağaç, doğasına aykırı şekilde tepesinden köklerine doğru ölür, en sonunda kökleri de kurur gider.

Eskiye koruyucu tarih, bugünün taze yaşamına ruh ve ilham veremeyecek noktaya geldiği andan itibaren yozlaşır. Hürmet pınarı kurumuştur, ama öğrenilmiş alışkanlık onsuz da yaşar ve kendi merkezi etrafında kayıtsızca dönüp

durur. Geçmişin bütün o süprüntü yığınlarını tırmıklayan çılgın koleksiyoncunun berbat gösterisi başlar: O çılgın koleksiyoncu, küflü havayı solur; koruyucu alışkanlık, içindeki kayda değer bir yeteneği ya da gerçek bir manevi ihtiyacı, eski olan her şeye duyulan doymak bilmez bir meraka indirgeyebilir: Çoğu kez her yemekle doyabilecek kadar alçalır ve bibliyografik masadan düşen her artığı oburca silip süpürür.

(Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine, 1874)

Buradaki tehlike şu: Hürmet silinip gidebilecekken, bilimsel adanmışlık tutumu (en ufak ayrıntıyla meşgul olma) devam edecektir. Bu durumda da çaba, hiçbir iyi yaşama amacına hizmet etmez. Bizi daha büyük ve daha güçlü yapan bir şey olmaktan çıkmıştır artık. Aksine, hayattan elimizi eteğimizi çekmemize neden olmaya başlar; gerçekten neyi önemsedığımızı, ne istediğimizi ve neye ihtiyaç duyduğumuzu çözmemizi engelleyen bir meşgale olur.

Halihazırda bir dertten mi mustaripsiniz ve kurtulmanıza yardım etmesi için tarihe mi ihtiyaç duyuyorsunuz?

Yaşamak için insanın geçmişi parçalayacak güçte olması ve bu gücü kullanması gerekir. Geçmiş yargılmalı, onu acımasızca sorgulamalı ve en sonunda mahkûm etmelidir. Her türlü geçmiş mahkûm edilmeye değerdir: Her zaman büyük ölçüde insan gücü ve insan zafiyeti barındıran dünyevi işlerde kural budur. Burada ne yargılayan adalettir, ne de kararı veren merhamet; kararı veren, doyumsuzca kendini arzulayan o karanlık itici güçtür. Asla saf bilginin pınarından akmadığı için, verdiği karar her zaman merhametsiz, her zaman adaletsizdir: Gerçi kararı bizzat Adalet verse de sonuç genellikle aynı olurdu. "Doğan her şey yok edilmeye değer olduğuna göre: Hiçbir şey doğmasa daha iyi." Yaşamak ve hayatla adaletsizliğin ne kadar iç içe olduğunu unutmak büyük güç ister. Bizzat Luther, bir keresinde, dünyanın yalnızca Tanrı'nın bir gafletinden doğduğunu söylemişti; eğer Tanrı ağır topların bombardımanını tahayyül etseydi, dünyayı asla yaratmazdı. Unutkanlık gerektiren hayat, bazen yıkımı da gerektirir; bir şeyin adaletsizliğinin apaçık ortaya çıkması için (örneğin bir tekel, bir kast ya da bir hanedanlık) söz konusu şey düşmeyi hak eder. O şeyin geçmişinin eleştirel olarak incelenmesi, köklerinin kesilip atılması ve bütün "saygınlıklarının" ayaklar altında zalimce çiğnenmesi gerekir.

Çünkü, nasıl bizden önceki nesillerin bir sonucuyusak; onların hatalarının, tutkularının ve suçlarının da sonucuyuz: Bu zincirden kurtulmak olanaksızdır. Hataları yargılayıp onlardan kurtulduğumuzu düşünsek de, onlardan doğduğumuz gerçeğinden kaçamayız. En iyi ihtimalle, doğuştan gelen kalıtsal doğamızla bilgimiz arasında, yeni ve katı bir disiplinle eski bir gelenek arasında bir çatışmaya ulaşırız; ve ilkini çürüten yeni bir yaşama şeklinin, yeni bir içgüdü'nün, ikinci bir doğanın tohumlarını atarız.

(Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine, 1874)

Buradaki tehlike, eleştirel tarihin korkunç kınayıcı gücünü büyük bir etkiye dönüştürememektir. Nietzsche'ye göre, yeni ve daha iyi bir düzen yaratmada açılış hamlesi olmalıdır bu. Gerçekten daha iyi bir şeyi getirmek için –ve bunu yapmaya acilen ihtiyaç duyduğumuzdan– geçmişle ilişkimizi keseriz. Ama ciddi bir alışkanlığın kölesi olabiliriz. Geçmişe bakıp onu yargılarız; bunu yapmaya çok büyük bir ihtiyaç duyduğumuzdan değil, arzuladığımız geleceği yaratmak için bunun gerçekten çok önemli olduğundan da değil, geçmişten ne istediğimize dair belirli hiçbir fikrimiz olmadığından ve bir tür önyargı egzersizi olarak geçmiş yargıladığımızdan

– tıpkı yobazların kendilerine yabancı ve farklı her şeyi yargıladıkları gibi.

Tarih, hayata işte böyle hizmet edebilir. Amaçlarına, güçlerine ve gereksinimlerine göre, ister anıtsal, ister eskiyi koruyucu, ister eleştirel tarih yoluyla olsun, her insanın ve her halkın belli bir geçmiş bilgisine ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaç, hayata seyirci kalan saf düşünürlerin ya da bilgiyi arzulayan ve ancak bilgiyle tatmin olan azınlığın ihtiyacı gibi değildir; aksine her zaman hayatın amacına gönderme yapar ve tamamen onun hükmü ve yönetimi altındadır. Bir çağın, bir kültürün ve bir halkın tarihle doğal ilişkisi böyledir; kaynağı aşıktır, kuralı gerekliliktir, sınırlarını içindeki plastik güç belirler. Geçmiş bilgisi yalnızca geleceğe ve şimdiye hizmet etmesi için istenir; bugünü zayıflatması ya da yaşayan bir geleceğin altını oyması için değil.

(Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine, 1874)

Nietzsche, tarihe, olmak istediğimiz türden insanlara dönüşmemize yardım eden bir tür terapi gibi bakmamızı ister. Ama doğru türden yardımı arayıp bulmadan önce, kendi ihtiyaçlarımızı teşhis etmemiz gerekir.

Önemli bir görev üstlenmeye çalışıyor ve büyük güçlükler karşısında neşe ve cesaretinizi korumak için yardıma mı ihtiyaç duyuyorsunuz? Doğanız gereği saygılı bir insan mısınız? Geçmişteki belli şeyleri, kendinizin bir parçası gibi gördükleri için mi sayıyor ve seviyorsunuz?

Amaca, normalde yaptığımızdan çok daha fazla dikkat etmeliyiz. Genelde şu soruyu sorma eğiliminde olmayız: Piramitleri (ya da Eyfel Kulesi'ni ya da Tate Modern müzesini) ziyaret edişim gerçekte ne için? Yani, bu benim hangi gerçek ihtiyacıma hizmet ediyor? "Onu kendi gözlerimle görmek istiyorum," ya da "Ölmeden önce yapılacaklar listemde var," ya da "Ünlü bir yer," demek yeterli değildir. Bu "nedenler" gerçek ihtiyaçlara karşılık gelmez. Nietzsche, hayatlanmıza daha değer vererek bakmamızı ister – dikkatimiz ve adanmışlığımız zor bulunan, boşa harcanmaması gereken değerli kaynaklardır.

|3. Çatışmanın Üstesinden Gelmek

Tamamen tutarlı yaratıklar değiliz. Bir yanınız duyarlı ve sorumlu, diğer yanınız gamsız ve rahat olabilir. İlişkilere yaklaşımınızda belli açılardan son derece sadık ve tutucu olabilir, ama aynı zamanda macera ve deneyim hasreti çekebilirsiniz.

Buna verilecek doğal yanıt, bir dizi isteği baskılayarak (kendimizi bunlardan vazgeçirerek) bu çatışmayı ortadan kaldırmaya çalışmak, daha kontrollü olmak olabilir.

Nietzsche ise, radikal bir alternatifi düşünmemizi ister. Belki de çatışmayı kabul etmekle kalmayıp onu sevmeliyizdir. Acı çekmek, her zaman kötüye giden bir hayatın işareti değildir. İyi yaşanmış bir hayat fazlaca sıkıntı barındırıyorsa, belki de onu yaşamak için cesur ve güçlü olmaya ihtiyacımız vardır.

Sanatın sürekli gelişimi, *Apolloncu* ve *Dionysosçu* ikilikle bağlantılıdır – tıpkı üremenin, uzlaşmaların yalnızca dönemsel olarak devreye girdiği sürekli bir çatışma içeren cinsiyetlerin ikiliğine bağlı olınası gibi.

Apolloncu ve Dionysosçu terimleri, sanata bakışlarındaki gizemleri kavramlar yerine tanrıların son derece net figürleriyle ifade eden Yunanlılardan ödünç alınmıştır.

Yunanlıların iki sanat tanrısı olan Apollon ve Dionysos üzerinden, Yunan dünyasında, Apolloncu heykel sanatıyla imgeci olmayan Diony-

sosçu müzik sanatının kökenleri ve amaçları arasında muazzam bir karşıtlık olduğunu fark ederiz.

Bu iki farklı eğilim, çoğu zaman açıkça çelişmeler de birbirlerine paralel gider ve birbirlerini sürekli yeni ve daha güçlü başlangıçlara teşvik ederler; bu da antagonizmayı ölümsüzleştirir. Ta ki Yunan istencinin bir mucizesi onları birbirleriyle eşleştirene, eşit derecede *hem* Apolloncu *hem de* Dionysosçu olan bir sanat şekli yaratana kadar; ki bu da tragedya'dır.

Bu iki eğilimi anlamak için, öncelikle onları rüyaların ve sarhoşluğun ayrı dünyaları olarak düşünün. Bu iki psikolojik olay, Apolloncu ve Dionysosçu karşıtlığa benzer bir zıtlık sergiler.

Romalı şair Lucretius, görkemli tanrı figürlerinin insanların ruhlarına ilk önce rüyalarda göründüğünü söyler: Rüyalarda bu figürler önce göz kamaştırıcı insanüstü bedenler şeklinde ortaya çıkar.

Düş dünyasının nefes kesen illüzyonu (o dünyaların yaratılmasında herkes gerçek bir sanatçıdır) bütün plastik sanatların ve göreceğimiz gibi, şiirin de önemli bir ön koşuludur. Rüyalarımızda, figürleri arında kavramanın keyfini süreriz; bütün biçimler bize hitap eder; yüzeysel ya da gereksiz hiçbir şey yoktur. Ama bu rüya gerçekliği en yoğun olduğunda bile, bunun –orada ışıyanın– *yalnızca görünüm* olduğunu hissederiz. En azından, benim deneyimim böyle.

Felsefeciler, içinde yaşadığımız ve var olduğumuz gerekliğın yalnızca bir görünüm olduğunu ve altında oldukça farklı, başka bir gerekliğın yattığını bile varsaymışlardır. Schopenhauer, insanları ve nesneleri zaman zaman sadece hayaletler ve rüya imgeleri olarak görebilmenin, felsefi yeteneğın işareti olduğunu söyler.

...

Muhtemelen birçok insan –tıpkı benim gibi– zaman zaman rüyaların uyandırdığı korku ve dehşetin ortasında kendilerini cesaretlendirmek için nasıl da “Bu bir rüya! Rüya görüyorum” dediğini hatırlayacaktır.

Rüya deneyiminin bu keyifli gerekliliğı, Yunanlıların Apollon’unda vücut bulmuştur: Bütün plastik sanatların tanrısı Apollon, aynı zamanda kehanet tanrısıdır. O “ışıldayan” ışık tanrısı, aynı zamanda içimizdeki düş dünyasının göz kamaştırıcı illüzyonuna da hükmeder. Yüksek hakikat, yarım yamalak anlaşılır gündelik hayata karşılık bu durumların mükemmelliğı, doğanın uykuda ve rüyalarda iyileştirip yardım eden bu derin bilinci, –aynı zamanda– geleceğı düşünebilme yeteneğının ve genel olarak sanatın da sembolik benzeridir; hayatı mümkün ve yaşamaya değeri kılan da budur.

Bu ölçülü kısıtlamayı, fırtınalı duygulardan arınmayı, heykeltraş-tanrının sakinliğini aklı-

mızın bir köşesinde tutmalıyız. Heykeltıraş-tanrının gözü “güneş-gibi” olmalıdır. Apollon’da, *bireyselleşme ilkesine* sarsılmaz bir inanç vardır: Her şey kendi içinde tutarlı, ayrı, diğer her şeyden açık sınırlarla ayrılmış ve farklılaşmıştır; her şey neyse odur, başka hiçbir şeyle karıştırılmaz. “İllüzyon”un bütün neşesi, bilgeliği ve güzelliği, Apollon’un (heykelde temsil edildiği şekliyle) hareketlerinden ve gözlerinden bize seslenir.

...

Ama bireyselliğin çöktüğü yerde insanın, daha doğrusu doğanın en gizli derinliklerinden fışkıran bir dehşet ve aşırı coşku vardır – işte burada, sarhoşluk benzetmesiyle derinlemesine anlayacağımız Dionysosçunun doğasına ilk bakışı atıyoruz.

Ya –bütün ilkel insanların ve halkların bahsettiği gibi– uyuşturan içkinin etkisi altında, ya da tüm doğaya neşeyle sızan baharın doludizgin gelişiyile bu Dionysosçu duygular uyanır ve onlar yoğunlaştıkça kişisel [özel] olan her şey, tam bir kendini unutmanın içinde yitip gider. Alman ortaçağında da, şarkı söyleyip dans eden ve sayıları sürekli artan kalabalıklar, aynı Dionysosçu dürtülerle kendilerini oradan oraya atmışlardır.

Bazıları, kendi “aklıselimleri”nden doğan küçümseme ya da acımayla, duygusuzluktan ya

da deneyimsizlikten, böyle olaylara bir halk hastalığıymış gibi yüz çevirir. Dionysosçu eğlence düşkünlerinin pırıltılı yaşamları onları kahkahalarla geride bırakırken, bu zavallıların, sözde akılselimlerinin nasıl da beti benzi atmış bir hayalet gibi görüldüğü hakkında en ufak bir fikirleri yoktur elbette.

Dionysosçunun cazibesi altında, insanla insan arasındaki bağ yeniden kurulmuş olmakla kalmaz –yabancılaşmış, düşman olmuş, veya zaptedilmiş– doğa da bir kez daha “kayıp evladı” insanla olan barışını kutlar . . .

Şarkılarda ve dansta, insan kendini daha yüksek bir topluluğun üyesi olarak ifade eder; yürümeyi ve konuşmayı unutmuştur, artık göklere uçmak üzeredir. Her hareketi keyfini ifade eder . . .

Bir sanat eserine dönüşür. Bu sarhoşluk nöbetlerinde, bütün doğanın sanatsal gücü, ilkel bütünlüğün en yüksek lütfu olarak kendini gösterir.

(Tragedyanın Doğuşu, 1872)

Nietzsche, hayatın kökeninde temel bir çatışma olduğunu öne sürer. Bir yandan düzen, huzur, mantık ve saygınlık dileriz. Her şey kontrolümüzde olsun isteriz. Maddi problemlerimizi çözmek, mutfağı temiz tutmak, dakik olmak, yapılacaklar listemizdeki her şeyi yapıp bitirmek, ölçülü ve sağlıklı yemek (ve genellikle “rüya gibi” bir ha-

yata sahip olmak) isteriz. Diğer yandan da, kendimizi koyuvermenin, delicesine neşenin ve teklifsiz bir arzunun hasretini çekeriz.

Çatışmanın iki tarafına da onurlu adlar vererek hay-siyete ulaşabiliriz.

|4. Özgürlük ve Olgunluğa Giden Zorlu Yol

Kişisel gelişim kolayca, tatlı tatlı gerçekleşse ne harika olurdu; hatta belki de bazı şanslı insanlar için böyledir. Ama çoğunlukla, gelişime giden yol (olmak istediğiniz kişiye giden yol) son derece dolambaçlı ve ürkütücüdür.

Nietzsche kendi gelişiminin hikayesini bir tür masal gibi anlatır. Alınacak ders, zorluklara karşı cesur olmakla ilgilidir. Nietzsche, büyürken zorluk çekmek normaldir, der. Kilit nokta şudur: Özgürlük, ayrılığı da içerir: Sevdiğiniz şeyleri geride bırakmak zorunda kalırsınız ve onları bırakmak o kadar güçtür ki, bir süreliğine onlara düşman olmanız gerekebilir; bu duygusuzca ve alçakça görünse de, aslında değildir.

Anne babalar için zor olsa da sonuçta avutucu bir derstir bu. Çocuklarınız sizi ve önemseydiğiniz her şeyi reddettikleri bir dönemden geçebilirler. Sizden nefret ettiklerinden değil, aksine sizi sevdikleri için; özgür olmak –bağımsız olmak– için kaçıp kurtulmaya ihtiyaçları vardır. Seven bir insan için bu bağları kopartmak o kadar zordur ki, bir süreliğine neredeyse şiddetli ve acımasız olmak zorundadırlar. Nietzsche bu durumu kolaylaştıramaz ama nispeten daha az kırıcı olmasını sağlayabilir.

İçindeki “özgür ruh” günün birinde olgunlaşarak tatlı bir mükemmelliğe dönüşmüş olan bir ruh açısından, belirleyici olay muhtemelen *büyük bir ayrılıktır*. Bundan önce o, muhtemelen bağımlılığı gitgide artan bir ruhtu ve sonsuza

kadar kendi köşesine, kendi yerine zincirli görünüyordu. En sıkı bağ hangisidir? Hangi ipler neredeyse asla koparılamaz? Yüce ve seçkin insan tipinde, yanıt zorunluluklardır: Gençlere özgü o korkuyla karışık saygıları, öteden beridir saygı duyulan ve kıymet verilen her şey karşısındaki o çekingenlikleri ve incelikleri, yetiştikleri toprağa, onlara yol gösteren ellere, ibadet etmeyi öğrendikleri mabetlere minnettarlıkları – tam da o en yüce anlar, onları en sıkıca ve en kalıcı şekilde bağlayan şeyler olacaktır. Böylesine bağlanmış insanlar için büyük ayrılık, tıpkı bir deprem gibi ansızın gelir: Bir anda genç ruh yıkılır, serbest kalır, irkilir – ne olduğunu kendisi de anlamaz. Bir telaş, bir baskı ona hükmeder, bir emir gibi yönetir onu: Her ne pahasına olursa olsun, nereye olursa olsun başını alıp gitmek üzere bir istenç ve arzu uyanır içinde: Keşfedilmemiş bir dünyaya duyulan şiddetli, tehlikeli bir merak alevlenerek dört bir yana doğru alazlanır. O buyurgan ve ayartıcı ses, “*Burada yaşamaktansa ölmek daha iyidir,*” diye yankılanır. O “burası”, o “yuva”, o zamana kadar sevdiği her şeydir! Sevdiği şey karşısında, aniden duyduğu bir korku ve kuşku; bir zamanlar “zorunluluk” olan şeye karşı şimşek gibi çakıveren bir horgörü; uzaklarda gezinmek, yabancılaşmak, sakin, ağırbaşlı, soğuk olmak için duyulan asi, zorba, volkan gibi

şaşkına çeviren bir istek: bir sevgi düşmanlığı, belki o zamana dek taptığı ve sevdiği yere, *geriye doğru* kutsal olanı kirletmeye yönelik bir hamle ve bir bakış, belki son hareketinden utanma, ama aynı zamanda *onu yapmış olduğuna* sevinme; bir zafere ihanet eden sarhoşça, içsel, coşkun bir ürperti – zafer mi? neye karşı? kime karşı?

Böyle kötü ve acı verici şeyler, büyük ayrılığın tarihinin bir parçasıdır. Aynı zamanda insanı yok edebilecek bir hastalıktır bu; kendi kaderini belirlemek, kendine değer biçmek için bu ilk güç ve istenç patlaması, bu *özgür* irade istenci: Özgürleşmiş, bağlarından kurtulmuş insanın, şimdi çevresindeki şeyler üzerinde hükümünü kanıtlamaya çalışmak için yaptığı çılgınca girişimler ve tuhafıklar nasıl da hastalıktır! Tatmin edilmemiş bir ihtirasla vahşice ortalıkta dolanıp durur; gururunun tehlikeli gerginliğinin bedelini, eline geçirdiklerine ödetir; ona çekici gelen şeyi paramparça eder. Şeytanca bir kahkahayla, o zamana kadar utançla saklanmış, gizlenmiş bulduğu şeyi tersyüz eder; bu şeylerin altüst edildiklerinde nasıl göründüklerini araştırır. Belki de beğenisini şimdiye dek kötü bir ünü olana yöneltmesinde, merakla ve gayretle en yasak olana sokulmasında, bir keyfilik ve keyfilikten alınan bir zevk vardır. Değişkenlik gösteren faaliyetlerinin ardında (tıpkı bir çöldeymiş gibi

durup dinlenmeksizin ve amaçsızca yolculuk ettiği için) daha da tehlikeli bir merakın soru işareti yatar. “*Bütün değerler tersyüz edilemez mi? Belki de İyi aslında Kötü’dür? Ya Tanrı yalnızca şeytanın bir icadı, bir inceliğiye? Her şey belki de aslında tamamen yanlıştır? Aldatıldıysak, tam da bu yüzden, aynı zamanda aldatanlar da olmaz mıyız? Hem aldatan olmak zorunda da değil miyiz?*” Böyle sorular ona yol gösterir ve hep daha ileriye, hep daha uzağa doğru ona yolunu şaşırtır. Yalnızlık gitgide daha tehditkâr, daha boğucu ve kalp sıkıştırıcı bir şekilde onu sarıp sarmalar, o korkunç tanrıça ve . . . ama günümüzde yalnızlığın ne olduğunu kim biliyor ki?

Bu hastalıklı tecridinden, bu deneme yıllarının çölünden, bir bilgi aracı ve oltası olarak hastalığın kendisinden bile vazgeçemeyen o muazzam, coşkun kendinden eminliğe, sağlığa; ruhun olgun özgürlüğüne (ki bu da kalbin kendine hâkim olması, disiplindir ve birçok karşıt düşüncenin de yolunu açar) daha çok yol vardır. İçsel ferahlığa ve aşırı bolluktan şımarmaya daha çok yol vardır; ki bu da, ruhun kendi yollarında kendini kaybetmesi ve âşık olması ve bir köşede sarhoş halde kalakalması tehlikesinin önüne geçer. Mükemmel sağlığın kesin işareti olan iyileştirici, çoğaltıcı, diriltici o capcanlı güçlerin fazlalığına; özgür ruha *deneysel* yaşama ve

kendini maceraya adama hakkına sahip olma yönündeki tehlikeli ayrıcalığı veren o aşırılığa daha çok yol vardır: Üstün özgür ruhun ayrıcalığıdır bu! Oraya varana dek uzun nekahet yılları geçebilir; daha şimdiden sık sık sağlık kılığına girmeye cüret eden inatçı *bir sağlık istenci* tarafından yönetilen ve yönlendirilen, çok renkli, sancılı, sihirli dönüşümlerle dolu yıllar . . . Bu yolda, kaderi bu olan insanın sonradan anımsadığında duygulanmadan edemeyeceği bir orta nokta vardır: Tipik özelliği, solgun, ince bir ışıık ve güneşli bir mutluluktur; kuş gibi bir özgürlük hissi, kuş gibi bir perspektif, kuş gibi bir kibir ve merak ile zarif bir horgörünün birleştiği üçüncü bir şey daha. Bir “özgür ruh” – bu soğuk terim o durumda yatıştırıcı, hatta iç ısıtııcıdır. Artık nefret ve sevginin zincirlerinden kurtulmuş olan insan, Evet’siz, Hayır’sız, isteyerek yakın, isteyerek uzak, çoğunlukla tercihen uzaklaşarak, kaçınarak, kanat çırparak, sonra yine giderek, yeniden yükseklerle uçarak yaşar; altında muhteşem bir çeşitlilik gören herkes gibi şımarır – ve kendilerini ilgilendirmeyen şeyler hakkında dertlenenlerin tam tersi biri olur. Gerçekten de, özgür ruh artık yalnızca onu *dertlendirmeyen* şeylerle (ne kadar da çokturlar!) ilgilenir.

İyileşmeye doğru bir adım daha. Özgür ruh yeniden hayata yaklaşır, elbette yavaşça, nere-

deyse ayak sürüyerek, neredeyse kuşkuyla. Hayat yeniden eskisi gibi çevresini sımsıcak, sapsarı sarmaya başlar; duygular ve duygudaşlık derinleşir; her türlü ılık meltem üstünden geçip gider. *Yakın* olan şeylere gözleri ancak şimdi açılmış gibidir. Şaşkına dönmüştür ve kıpırdamadan oturur: Bunca zamandır *neredeydi* o? Yakınındaki, hatta en yakınındaki şeyler ona ne kadar da değişmiş görünürler! Aradan geçen zamanda nasıl da sihirli bir hava kazanmışlardır! Minnetle geçmişe bakar – yolculuklarına, katılığına ve kendine yabancılaşmasına, dalıp gitmiş bakışlarına ve soğuk yüksekliklere kuş gibi uçuşlarına minnettardır. İyi ki sıkıcı, şımartılmış bir aylak gibi “evde”, sürekli “kendiyile baş başa” durmuştur! O, kendini kaybetmiydir: Buna hiç kuşku yoktur. Ancak şimdi kendini görmektedir – üstelik kendinde ne sürprizler bularak! Ne yargılanmamış korkular! Bitkinlikte, eski hastalıkta, nekahet döneminde nükseden hastalıkta bile ne mutluluk! Acı çekerek sessizce oturmayı, sabrı işlemeyi ya da güneşte uzanmayı nasıl da sever! Kıştaki mutluluktan, duvardaki güneş lekelerinden kim onun gibi anlar! Yarı yoldan gerisin geri hayata dönen nekahet dönemindeki hastalar ve sincaplar, dünyadaki en minnettar ve en alçakgönüllü hayvanlardır – arkalarından sürüklenen kuyruğa methiye düzmeden bir gün bile

geçirmeyenler vardır aralarında. Şaka bir yana, bu özgür ruhlar gibi hasta olup uzunca bir süre hasta kalındığında, sonra da daha uzun, daha da uzun süre sağlıklı, yani "daha sağlıklı", olunduğunda, her türlü kötümserlik (eski idealistlerin ve yalancıların o kronik derdi) tamamen *iyileşir*. Uzun bir zaman boyunca, sağlığın kendisinin bile yalnızca küçük dozlarda alınmasında bir bilgelik, pratik bir bilgelik vardır.

Bu sıralarda, hâlâ çalkantılı, hâlâ değişken bir sağlık durumunun anlık aydınlanmaları arasında, daha da özgürleşmiş özgür ruh nihayet belleğinde o âna kadar erişilmez, kuşkulu, neredeyse dokunulmaz şekilde bekleyen o büyük ayrılığın gizemini çözmeye başlayabilir. Belki uzun zamandır kendine şunu sormaya neredeyse hiç cesaret edememiştir: "Neden bu kadar ayrı, bu kadar yalnızım? Hayranlık duyduğum her şeyden, hatta hayranlığın kendisinden neden vazgeçiyorum? Bu katılık, bu kuşku, insanın kendi erdemlerine duyduğu bu nefret neden?" Artık bunu yüksek sesle sormaya cesaret edebilir ve şimdiden yanıt gibi bir şeyler de duyar. "Kendinin ve erdemlerinin efendisi olmak zorundaydın. Önceden, erdemlerin senin efendindi; ama onlar, başka araç-gereçlerle birlikte senin yalnızca araçların olmalılar. İçindeki Yanlı ve Karşıt'ı kontrol altına almayı ve yüksek amacın gereğin-

ce onları nasıl dışarı atacağını ya da içeri alacağını öğrenmen gerekiyordu. Bütün görüşlerin bir perspektifi olduğunu öğrenmeliydin; ufukların yer değiştirmesini, bozulmasını, görünüşteki teleolojisini ve perspektifin parçası olan diğer her şeyi öğrenmen gerekiyordu; aynı zamanda karşıt değerlere ve her Yanlı ile Karşıt'ın bedel olarak zorla ödettiği bütün entelektüel zarara dair bir parça aptallığı da öğrenmeliydin. Tüm Yanlılar ve Karşıtlardaki kaçınılmaz *adaletsizliği* kavramayı, adaletsizliğin hayatın ayrılmaz bir parçası olduğunu, hayatın kendisinin perspektif ve onun adaletsizliği tarafından *belirlendiğini* öğrenmeliydin. Her şeyden öte, adaletsizliğin en büyük olduğu yerde, yaşamın en az, en zar zor, zayıf ve iptidai şekilde geliştiği yerde, hayatın yine de *kendini* her şeyin amacı ve ölçüsü olarak görmekten vazgeçemediğini ve kendini korumak için gizlice, küçük küçük ve durmadan daha yüksek, daha büyük, daha zengin olana burnunu sokup onu sorguladığını açıkça görmeliydin. *Hiyerarşi* sorununu, gücün, adaletin ve perspektif genişliğinin nasıl birlikte yukarı doğru büyüdüğünü açıkça görmeliydin. Şunu yapmalıydın" – Yeter, özgür ruh artık hangi "yapmalıydın" a uyduğunu ve bundan sonra ne yapabileceğini, neyi ancak şimdi yapmaya izinli olduğunu biliyor.

(*İnsanca, Pek İnsanca*, 1878)

Bu, yaşadığı sıkıntılı yıllar boyunca Nietzsche'nin *kendisinin* ne öğrendiğinin listesidir. Önemli olan aynı şeyleri öğrenmemiz değil, bizim (ve yakınımızdakilerin) acı verici deneyimden ne öğrendiğimizi anlamaya çalışmamız gerektiğidir.

Sonuçta, bir zamanlar görmezden gelinmiş ya da dikkate değer bulunmamış olabilecek, ama –artık– takdir edilebilen sıradan, basit, iyi şeyleri fark ederiz.

İyi niyet. Bilimin büyük, ender olgulardan daha fazla önem vermesi gereken, küçük ama son derece sık rastlanan, bu nedenle de çok etkili olan şeyler arasında iyi niyet de vardır. Karşılıklı ilişkilerdeki arkadaşça bir tavrın, gözlerin içinin gülmesinin, o tokalaşmaların, neredeyse tüm insani eylemleri sarıp sarmalayan o rahatlığın ifadelerini kastediyorum. Her öğretmen, her memur, görevi olduğunu düşündüğü şeyin üstüne bu çeşniyi de katar. İnsanlığımızın, deyim yerindeyse onun her şeyi büyüten ışığının sürekli dışavurumudur bu. Özellikle en dar çemberde, yani aile içinde, hayat ancak bu iyi niyetle filizlenir ve çiçeklenir. İyi yüreklilik, sevecenlik ve kalbin inceliği, bencil olmayan dürtünün tükenmeyen pınarlarıdır ve aynı dürtünün acıma, şefkat ve fedakarlık diye adlandırılan çok daha bilindik ifadelerinden daha fazla katkıda bulunmuşlardır kültüre. Ama hafife alınırlar ve aslın-

da onlarda gerçekten de bencil olmayan pek bir şey yoktur. Yine de bu küçük dozların *toplamı* muazzamdır; birleşik güçleri, en etkili güçlerden biridir.

Benzer şekilde, eğer kişi hesabını doğru yaparsa ve her insan yaşamının, en mazlum insanın bile gündelik yaşamında bolca bulunan bütün o huzur anlarını unutmazsa, dünyada donuk gözlerin görebileceğinden çok daha fazla mutluluk vardır.

(*İnsanca, Pek İnsanca*, 1878)

|5. Fikir Değiştirmek

Günlük hayatın ufak ayrıntılarından yaşamımızı değiştirecek önemli meselelere kadar her konuda durmadan fikir değiştiririz. Sonrasında bu deneyimi sindirmeye çalışmak zorundayız: Yalnızca kaçıyor muyuz? Bu bir başarısızlık mı? Bütün o yılları boşa mı harcadık?

Nietzsche yirmileri boyunca ve otuzlu yaşlarının başında, büyük besteci Richard Wagner ile çok yakın arkadaşta. Gerçekten heyecan verici bir ilişkiydi bu. Wagner çok dinamik ve hırslıydı, Nietzsche ise onun müziğini çok seviyordu.

Ama yıllar geçtikçe, Nietzsche'nin Wagner'e olan "aşkı bitti". Arkadaşını zorba ve biraz isterik, hatta tehlikeli bulmaya başladı. Bu son derece zor bir durumdu; çünkü Nietzsche, Wagner'i yazılı olarak yoğun çok fazla övmüştü ve uzun yıllar boyunca onun çok sadık ve aleni bir destekçisi olmuştu; dolayısıyla bir çeşit boşanmaydı bu. Wagner çok yaralanmış ve öfkelenmişti. Ama Nietzsche bütün bunların ne anlama geldiğini kendine açıklamak zorundaydı. Hayatının on yılını, son kertede kendi için iyi olmayan biriyle derin bir arkadaşlık için mi harcamıştı?

Fikirlerimizin değişmesi, çoğu kez biz farkına bile varmadan sürekli olan bir şeydir; ama biz, fikirlerimizi değiştirerek nasıl olgunlaşıp gelişeceğimizi de öğrenmek isteriz.

Nietzsche'yi önce Wagner'e duyduğu coşkunun doruğunda görürüz. Bütün dünyaya arkadaşının harika

zihninden bahsetmek ister. Sıradan bir soruya çok felsefi bir yanıtıdır bu: Onu neden bu kadar beğeniyorsun?

Wagner geçmiş ve şimdiki hayata, ışınlarıyla en uzak yerleri aydınlatabilecek kadar güçlü bir zekânın ışığını tutmuştu. Evreni basitleştirmesinin nedeni bu; çünkü evrenin basitleştirilmesi, görünürdeki kaosun büyüklüğünün ve çılgınlığının üstesinden gelebilen ve bu zamana kadar umutsuzca birbirinden kopuk bekleyen şeyleri birbiriyle ilişkilendirip birleştirebilen kişi için mümkündür yalnızca. Wagner bunu, birbirlerinden farklı dünyalardaymışçasına uzak görünen iki nesne arasındaki bağlantıyı (müzikle hayat ve benzer şekilde müzikle drama arasındaki bağlantıyı) keşfederek yaptı. Bu ilişkiyi keşfeden ya da ilk yaratan kişi o olduğundan değil (zira bu ilişkiler mutlaka her daim varolmuş ve herkes tarafından fark edilebilir olmuşlardır), genellikle büyük bir problem söz konusuysa hep olageldiği gibi, bu ilişki de en sonunda biri onu yerden alana kadar binlerce insanın bakıp geçtiği değerli bir taş gibidir. Wagner, müzik gibi bir sanatın, modern insanın yaşamının son derece önemli bir parçası haline gelmiş olması gerektiği gerçeğinin anlamını sorgulamıştır. Bu sorunun ardında bir bilmece olduğundan kuşkulanan için hayat hakkında kötü düşünmek

gerekmez. Tam tersine, varoluşun bütün büyük güçleri layıkıyla dikkate alındığında ve mücadeleci hayatın, düşünce­nin bilinçli özgürlüğü ve bağımsızlığı için bütün gücüyle uğraştığı kabul edildiğinde, işte o zaman müzik bu dünyada çözülmesi gereken bir bilmeceye dönüşür. şu soruların yanıtlanması gerekmez mi: Müzik bizim zamanımızda doğmamış olabilir mi? O halde bugün aramızda var olması ne anlama geliyor? Bir rastlantı mı? Tek bir büyük sanatçı bir rastlantı olabilir elbette, ama çağdaş müzik tarihinin göstereceğı gibi, koca bir sanatçı grubunun varlığı (dünyada daha önce yalnızca bir kez, o da Yunanlılar zamanında eşi görülen bir durum) insanı belki de bu olayın temelinde rastlantıdan ziyade ihtiyacın olduğunu düşünmeye iter. Wagner'in yanıtını verdiğı bilmece bu ihtiyacın anlamıdır.

Wagner, insanlar arasında uygarlığın kendisi kadar yaygın bir kötülüğü ilk fark eden kişiydi; dil her yerde hastalıklıdır, bu korkunç hastalığın yükü de insanın tüm gelişiminin üzerine olanca ağırlığıyla çöker. Zira dil, bir zamanlar bütün sadelikleriyle yansıtabildiğı güçlü duyguların ifadesi olan gerçek ilgi alanından gitgide daha da uzaklaşmış ve duyguların karşıtını, yani düşünceleri iletmek gibi neredeyse olanaksız bir işin peşine düşmek zorunda kalmıştır. Modern

uygarlığın nispeten kısa süreci boyunca görevlerinin bu denli artması gücünü o kadar tüketmiştir ki, artık varlığını tek başına meşrulaştıran o işlevi, yani acı çekenlerin varoluşun kederlerini birbirleriyle paylaşmalarına yardım etme işlevini bile yerine getiremez. Bundan böyle insan, dil aracılığıyla sefaletinin başkaları tarafından bilinmesini sağlayamaz; dolayısıyla artık kendini gerçekten ifade edemez. Şu anda yalnızca belli belirsiz hissedilen bu koşullar altında dil, zamanla hayali silahlarla insanlığı gitmek en az istediği yöne sürükleyen başlı başına bir güç haline gelmiştir. Kaçınılmaz olarak birbirlerini anlayıp ortak bir dava için birleşir birleşmez insanların yakalarına, genel kavramların, hatta modern sözcükler çemberinin çılgınlığı yapışır. Birbiriyle iletişim kurma acizliğinin sonucu olarak, ortak hareketlerinin her ürünü, yalnızca gerçek ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldığından değil, aynı zamanda bahsetmiş olduğumuz o çok güçlü sözcüklerin ve kavramların bomboşluğu nedeniyle de fikir uyuşmazlığının izlerini taşır. İnsan böylelikle mevcut sefalette, uzlaşmanın lanetini ekler; bir başka deyişle, duygular arasında anlaşma olmaksızın sözler ve eylemler arasında gerçekleşen anlaşmanın lanetini. Nasıl ki her sanatın düşüşü sırasında, o sanatın araçlarının ve formlarının hastalıklı

bir biçimde yığılması sanatçıların narin ruhlarını ezip onları birer köleye çevirecek kadar zalim bir boyuta ulaşırsa, günümüzde de dilin düşüş sürecinde, insanlar sözcüklerin kölesi olmuşlardır. Bu boyunduruk altında kimse kendini gerçekte olduğu gibi gösteremez ya da sanatsız kendini ifade edemezken, belli hislere ve arzulara onları eğitme niyetiyle yaklaşmak yerine bireyi “belli fikirler” kapanına çekip ona doğru düşünmeyi öğretmekle başarısını göstermeye kalkan bir kültür karşıındaki savaşta yalnızca pek az kişi bireyselliğini korumayı başarır: Sanki insanı doğru hisseden bir yaratığa dönüştürmeyi başarmadan önce, onun içinden doğru düşünen ve akıl yürüten bir varlık çıkarmanın bir değeri varmış gibi. Alman ustalamızın müziklerinin melodileri bu derece hasta bir insan kitlesinin beğenisine sunulmuşsa, bu melodilerin gerçek anlamı nedir? Bu anlam, teatmülün, insanla insan arasındaki bütün yapay yabancılaşmaların ve yanlış anlaşmaların düşmanı olan doğru hisler olabilir ancak: Bu müzik bir doğaya dönüş, aynı zamanda da doğanın arındırılması ve yeniden biçimlendirilmesi anlamına gelir; çünkü böyle bir doğaya dönüş ihtiyacı en sevgi dolu insanların ruhlarında şekillendi ve sevgiye dönüşmüş doğa, onların sanatı aracılığıyla sesini duyuruyor.

(Richard Wagner Bayreuth'ta, 1876)

Biraz soyut olsa da, bu sözlerin altında Nietzsche'nin coşkusu hissediliyor: Dostum büyüleyici biri, çok ilginç şeyler yapıyor. Dostum ve ben teamüllerden muafız; biz birbirimizle gerçekten iletişim kurabiliyoruz, çünkü biz duygular konusunda karşılıklı olarak anlaşıyoruz.

Bir ayrılığın ardından, mümkün olduğunca doğru tespit edilmesi gereken en önemli şey, o kişinin size neden uygun olmadığıdır. Nietzsche, bütün dünyaya vaaz vermiş gibi yazmaya eğilimlidir; ama içgörüsüyle bir şeyler öğrenmeye en çok ihtiyacı olan, elbette kendisidir. Böyle yaparken, kendisini arkadaşına ilk olarak çeken şeyin can damarına parmak basar: Bir müzisyen olarak gücü (ama daha normal senaryolarda bu, zekice sohbetler, moda anlayışı, büyüleyici bir cinsel kişilik ya da paraya dayalı güven de olabilir). Birini aşmak dediğimiz şey, kişinin o çekici nitelikle ilişkisinde olgunlaşması olabilir. Nietzsche zamanla Bizet'nin müziğini, özellikle de *Carmen*'i sevmeye başladı. Bu yeni sevgi de, eski ilişkisinde neyin yürümediğini görmesini sağladı.

Bizet'nin müziğinin beni ne kadar geliştirdiğini görmeye başladınız mı? . . . Doğaya, sağlığa, neşeliğe, erdeme dönüş. Oysa ben, en yoz Wagnercilerden biriydim – Wagner'i ciddiye alabiliyordum. Ah! O yaşlı büyücü nasıl da hepimizin gözünü boyadı! Onun sanatının bizlere sunduğu ilk şey bir büyüteçtir: İnsan o büyüteçten bak-

tıgında kendi gözlerine inanmaz; her şey büyük görünür, *Wagner* bile.

...

İnsan *Wagner*'in müridi olmanın, yani onun dostu olmanın bedelini ağır öder. Peki, bunun ruha etkisi nedir? *Wagner ruhu özgürleştirir mi?* *Wagner*, her muğlaklıkla, her çift anlamlılıkla, tereddütlü kişileri genellikle *neye* ikna edildiklerini onlara fark ettirmeden ikna eden her şeyle, başkalarından ayrılır. Dolayısıyla, *Wagner* büyük bir baştan çıkarıcıdır. Ruhla ilgili konularda, sanatın gizliden gizliye himaye altına almadığı hiçbir bıkkın, dermansız, ölümcül ve hayata düşman şey kalmamıştır; ideal olanın ışığının altında, en karanlık gericiliği saklar. Her nihilist içgüdüyü göklere çıkarıp müziğin içine gizler; çöküşün her türlü dini ifadesini . . . över. Kulaklarınızı açın: *Yoksullaştırılmış* hayatın toprağında büyümüş her şey, aşkınlığın bütün sahtekârlığı ve ötesi, en yüce savunucusunu *Wagner*'in sanatında bulmuştur – elbette formüller yoluyla *değil*: *Wagner* formüller için fazla kurnazdır – duygulara hitap eden, buna karşılık ruhu bıkkın ve bitkin düşüren bir ikna yoluyla.

(*Wagner Olayı*, 1888)

Nietzsche, en sonunda sorunu ortaya koyar:

Wagner'in gemisi uzun süre ütopyacı, iyimser seyrini sürdürdü. Wagner'in en yüksek amacını aradığı yerin tam da burası olduğuna kuşku yok: Her şeyin iyi şekilde sonuçlandığı sosyalist bir ütopya, özgür aşk. Peki ne oldu? Bir talihsizlik. Gemisi bir kayalığa çarptı; Wagner mahsur kaldı. Kayalık, Schopenhauer'in [Wagner'i son derece etkileyen] kötümser felsefesi idi; Wagner karaya oturdu; Wagner bir başkasının *karşıt* dünya görüşünün üzerinde karaya oturdu. Wagner utanmıştı. İçgüdüsel iyimserliği, Schopenhauer'in kötü bir ad verdiği o şeylerden biriydi: *rezil* iyimserlik. Daha da utandı. Uzun süre düşünüp taşındı, durumu umutsuz görünüyordu. En sonunda, bir çıkış yolu kafasına dank etti: Gemisinin kazaya uğradığı kayalığı asıl amaç, yolculuğunun gizli *gayesi* ve gerçek anlamı olarak yorumlarsa ne olurdu? *Burada* karaya oturmak, amaç buydu. Her şey yanlış gidecektir, her şey yok olacaktır, yeni dünya da eskisi kadar kötüdür.

(Wagner Olayı, 1888)

Nietzsche böylece dostunun sorununu teşhis eder: İyimserliğin gerçekten yeterli olmadığını düşünen içgüdüsel bir iyimserdir o. Bu nedenle dönüp kendi iyimserliğine saldırır; bunu da dünyaya, var olan en derin ve en akıllıca hayat görüşü olarak telkin eder. Birçok insan da kendi

içinde neşe ve umutsuzluk içgüdüleri arasında bocaladığı için, bu kurnazlık büyük ölçüde çekicidir.

Başka deyişle, Nietzsche kandırıldığı için kendini bağışlayabilir. Basitçe "Bu insana bulaşmakla ne kadar aptallık etmişim," demek yerine, artık neyin yanlış gittiğini anlamıştır; bu hatadan ders çıkarıp bir daha aynısını tekrarlamaktan kaçınabilir.

|6. Şok Terapisinin Faydaları

Zamanımızın atmosferi, saygın insanların ortak değerleri, varsayımlarımıza o kadar derinlemesine nüfuz eder ki, artık bunu neredeyse fark etmeyiz. Nietzsche, okurlarını sarsmayı, tam da saygı göstermek zorunda olduğu-muzu farz ettiğimiz şeyleri inanılmaz bir silsile halinde topa tutmayı severdi: demokrasi, acımanın ve merhame-tin önemi, topluluğun değeri, kamu yararı arayışı. Bu acımasız savların amacı, zamanımızın temel varsayımla-rını, birkaç dakikalığına bile olsa, paylaşmamanın nasıl bir şey olacağını görmemizi sağlamaktı.

Nietzsche'nin aşağıdaki alıntıda yaptığı gibi insan-lardan "sürü" diye söz etmesi, kaba görünebilir. Ama bu, bizi sarsarak bazı tatsız ama ciddi düşünceleri tanı-mamızı sağlamaj için aldığı bir risktir. Belki kimi zaman çevreye uymaya biraz fazla kapıldınız kendimizi; belki çatışmadan korktuğumuz için bazı yönlerden çekingen-leşmiş olabiliriz. Elbette bu herkes için geçerli değildir; ama hangi yararlı ders öyledir ki? Altı çizilen soru şu-dur: Korku hayatınızı çok mu fazla yönetiyor? Hayatla ilgili görüşleriniz, temelde kendinizi koruma yolları mı?

İnsan var olduğundan beri, insan sürüleri de var olmuştur (aile grupları, topluluklar, kabileler, milletler, devletler, kiliseler) ve çok az sayıdaki buyurucuya kıyasla, itaat edenler her zaman çok olmuştur – yani, şimdiye kadar insanlar arasın-da hiçbir şeyin itaatten daha iyi ya da daha uzun

süredir uygulanıp yeşertilmediğini düşününce, buna ihtiyacın bir kural, "Kayıtsız şartsız bunu yapmalısın, kayıtsız şartsız şunu yapmamalısın," kısacası "yapmalısın," diye buyuran bir tür *resmi bilinç* olarak artık içselleştirildiği varsayılabilir. Bu ihtiyaç giderilmeyi ve içinin doldurulmasını bekler; böyle yaparak da, gücü, sabırsızlığı ve gerginliği ölçüsünde, çok az fark gözetecek, her şeye ilkel bir iştahla, sıkı sıkı tutunur ve herhangi bir buyurucunun (ebeveyn, öğretmen, kanun, sınıfsal önyargı, kamuoyu) kulağına haykırdığı her şeyi kabul eder. İnsan gelişiminin tuhaf sınırlılığının, tereddütlerinin, gecikmelerinin, sık gerilemelerinin ve dönüşlerinin nedeni, sürünün itaat içgüdüsünün baskın bir kalıtsal özellik olup yönetme sanatının hesabına olduğu gerçeğidir. Bu içgüdünün en uç noktaya ulaştığını düşünelim; bu durumda tek bir buyuran ya da özgür insan kalmazdı; kalsa bile, vicdan azabı çeker ve başkalarını yönetebilmek için kendine yalan söylemek zorunda kalırdı: Kendilerinin de yalnızca itaat ettiği yalanı. Gerçekten bugünün Avrupa'sında durum bu: Ben buna yönetenlerin ahlaki ikiyüzlülüğü diyorum. Kendilerini vicdan azabından korumak için, daha eski ya da daha yüksek buyrukların (ataların, anayasanın, adaletin, yasanın, hatta Tanrı'nın buyruklarının) uygulayıcısı gibi davranmaktan ya da sürünün

düşünme biçiminden sürü vecizeleri ödünç alıp, örneğin “halkın en büyük hizmetkârı” ya da “kamu yararının vasıtası” gibi görünmekten başka bildikleri bir yol yok. Öte yandan, bugün Avrupa’daki sürü insanı, var olan tek uygun insan tipi olarak geçiniyor ve kendisini evcilleştiren, uyumlu ve sürüye yararlı kılan özelliklerini gerçek insani erdemler olarak yüceltiyor: Bunlar dayanışma, hayırseverlik, düşüncelilik, çalışkanlık, ölçülülük, alçakgönüllülük, hoşgörü ve merhamettir.

(İyinin ve Kötünün Ötesinde, 1886)

Bu kötü bir liste sayılmaz. Nietzsche’nin anlatmak istediği, çok fazla şeyin gözden kaçırıldığıdır. O, iç huzur ve sükunet isteğimiz ile tartışma, mücadele etme, talep etme, buyurma, savaşıma isteği arasında yaptığımız takası irdeler.

Ahlaki değer yargılarına hükmeden yararlılık anlayışı yalnızca sürünün yararına olduğu sürece, amaç topluluğun korunmasından ibaret olup ahlak dışı olan tamamen ve sadece topluluğun varlığını tehdit eden şeyde arandığı sürece, durum bu olduğu müddetçe “komşu sevgisi ahlakı” söz konusu olamaz. Toplumda az da olsa düşünceliliğin, merhametin, adaletin, ılımlılığın, yardımlaşmanın sürekli olarak sergilendiğini

varsayalım; toplumun o aşamasında, sonraları saygıyla "erdemler" olarak adlandırılacak bütün o dürtülerin aktif olduğunu ve en sonunda gerçekten "ahlak" kavramıyla özdeşleştirildiklerini varsayalım: O dürtüler bu dönemde bile henüz hiçbir şekilde ahlaki değerler alanına ait değildirler – hâlâ *ahlak-ötesidirler*. Örneğin bir merhamet eylemi, Romalıların en parlak döneminde, ne iyi ne kötü, ne ahlaki ne de ahlak dışı görülürdü; takdir edilse bile, bu takdir bütünün, *res publica*'nın refahına hizmet eden herhangi bir eylemle kıyaslanır kıyaslanmaz istemsiz bir horgörü ile karşılanabilirdi. Sonuçta, *komşu korkusu* ile karşılaştırıldığında, "komşu sevgisi" her zaman ikincil, kısmen basmakalıp ve keyfi olarak yanıltıcı bir şeydir. Toplumun yapısı genel olarak sağlamlaştırılıp dış tehlikelere karşı güvenliği sağlanmış görüldüğü anda, yeniden ahlaki değerlendirmelere yeni perspektifler yaratan işte bu komşu korkusudur. Girişimcilik, gözükaralık, kincilik, kurnazlık, açgözlülük ve hırs gibi, toplumsal yararları açısından şimdiye kadar (doğal olarak burada seçilenlerden farklı adlar altında) onurlandırılmakla kalmayıp aynı zamanda güçlü şekilde geliştirilip ilerletilen (çünkü topluluğun bir bütün olup, bir bütün olarak topluluğun düşmanlarına karşı korunmasına ihtiyaç vardır) birtakım güçlü ve

tehlikeli dürtüler vardır. Bu dürtülerin bundan böyle (artık onlar için şaşırtmalı çıkış yolları olmadığından) iki kat tehlikeli oldukları hissedilir ve zamanla ahlak dışı olarak damgalanıp iftira batağına bırakılırlar. Karşıt dürtüler ve eğilimler şimdi ahlaki saygınlığa kavuşur; sürü içgüdüğü adım adım sonuca varır. Toplum için tehlikeli, eşitlik için tehlikeli az ya da çok ne kadar şey varsa, tümü de artık ahlaki bakış açısı haline gelmiş bir görüşe, bir duruma ya da duyguya, bir isteğe, bir yeteneğe dayanır. Burada ahlakın ana-sı bir kez daha korkudur. Tutkuyla ortaya çıkan en yüksek ve güçlü dürtüler bireyi ortalamadan ve sürü bilincinin derinliklerinden çok daha yukarılara ve öteye taşıyınca, toplumun özgüveni tuzla buz olur; kendine inancı, bir bakıma omurgası kırılır: Dolayısıyla, en çok damgalanıp iftira atılan tam da bu dürtüler olacaktır. Mağrur ruhsal bağımsızlık, tek başına olma isteği, hatta üstün zekâ tehlikeli görülür; bireyi sürünün üzerine çıkaran ve komşusunu sindiren her şeye bundan böyle *kötü* denir; adil, alçakgönüllü, itaatkâr, kendini geri planda tutan mizaç, *sıradan ve ortalama* arzular ahlaki adlar ve payeler kazanır. Sonunda, son derece barışçıl koşullar altında, kişinin duygularını ciddiyet ve sertlik konusunda eğitme fırsatı ya da ihtiyacı giderek azalır; her tür katılık, adaletteki katılık bile vic-

danı rahatsız etmeye başlar artık; sert ve yüce bir soyluluk ve sorumluluk duygusu, neredeyse bir hakaret olarak karşılanır ve güvensizlik yaratır; "kuzu" hatta "koyun" ise gitgide daha çok saygınlık kazanır. Toplum tarihinde, toplumun kendine zarar verenden, *suçludan* taraf bile olduğu, üstelik bunu samimiyetle ve gönülden yaptığı marazi bir yumuşama ve aşırı duyarlılık noktası gelip çatar. Cezalandırma: Bu, topluma bir şekilde haksız görünür – "cezalandırılma" ve "cezalandırmak zorunda kalma" fikri onlara tatsız geldiğinden, onları korkuttuğundan elbette. "Onu *zararsız* kılmak yeterli değil midir? Neden bir de cezalandıralım ki? Ceza uygulamanın kendisi başlı başına tüyler ürpertici!" Bu soruyla birlikte, sürü ahlakı, çekingenliğin ahlakı, nihai sonucuna ulaşır. Diyelim korkunun nedeni olan bütün tehlike ortadan kaldırıldı, bu ahlak da onunla beraber ortadan kaldırılmış olurdu: Çünkü artık gereği kalmazdı, bundan böyle *kendini* gerekli görmezdi! Her kim bugünün Avrupa'sının vicdanını incelerse, binlerce gizli yerden ve zuladan hep aynı buyruğu, sürü çekingenliğinin buyruğunu çekip çıkartmak zorunda kalacaktır: "Bugün için dileğimiz, bundan böyle *korkulacak hiçbir şeyin kalmaması!*" Avrupa'nın her yerinde, o güne giden yola şimdi "ilerleme" deniyor . . .

Biri dosdoğru ve benzetme yapmaksızın insanın bir hayvan olduğunu söylediğinde, bunun kulağa nasıl hakaret gibi geldiğini çok iyi biliyoruz; buna karşın, işte bu "modern fikirlerin" insanıyla ilgili "sürü", "sürü içgüdü" ve benzeri terimleri sürekli kullandığımızda, bu neredeyse suç addediliyor. Ama elden ne gelir! Yapabileceğimiz başka şey yok: Çünkü içgörümüz tam da burada yatıyor. Bütün temel ahlaki yargılarda, Avrupa etkisinin ağır bastığı topraklar da dahil olmak üzere, tüm Avrupa'nın hemfikir olduğunu fark ettik: Sokrates'in bilmediğini sandığı ve efsanedeki şu meşhur yılanın bir zamanlar öğretmeye söz verdiği şeyi, Avrupa'daki insanlar açıkça biliyorlar – bugün insanlar neyin iyi neyin kötü olduğunu biliyorlar. Şimdi durmadan tekrarlayıp durduğumuzda duyması kolay olmayan rahatsız edici bir ses çıkartmak zorundayız: İnsanın bildiğini sandığı şey, övgülerle ve suçlamalarla burada kendini yücelten ve iyi olarak adlandıran şey, sürü insanının içgüdüdür: Diğer içgüdüleri aşıp onlar üzerinde hâkimiyet sağlamaya, onlara üstün gelmeye başlayan ve belirtisi olduğu şeye fizyolojik açıdan yaklaşılması ve özümsemesi ölçüsünde daha da baskın hale gelecek olan içgüdü. *Bugün Avrupa'daki ahlak, sürü hayvanı ahlakıdır* – yani, anladığımız şekliyle insan ahlakının bir türünden daha fazlası değil;

halbuki onun yanında, öncesinde, sonrasında, birçok başka, üstelik *daha yüksek* ahlaklar da ya mümkün ya da mümkün olmak zorunda. Ama böyle bir "olasılık" karşısında, böyle bir "zorunluluk" karşısında, bu ahlak kendini bütün gücüyle savunur: Dikbaşlılıkla ve inatla, "Ben ahlakın kendisiyim ve benim dışımda başka hiçbir şey ahlak değildir!" der. Gerçekten de bu ahlak, en yüce sürü hayvanı arzularını taltif edip onları pohpohlayan bir dinin yardımıyla öyle bir noktaya geldi ki, siyasi ve sosyal kurumlarda bile bu ahlakın gitgide belirginleşen açık bir ifadesiyle karşılaşıyoruz: *Demokratik* hareket, Hıristiyanların mirasıdır. Ama gittikçe zıvanadan çıkan ulular, bugün Avrupa kültürünün sokaklarını başıboş dolaşan anarşist köpeklerin gitgide daha açıkça dış göstermeleri, sabırsızlar, sözü edilen içgüdü'nün acısını çekenler ve ondan bıkanlar için bu hareketin temposunun çok yavaş ve uyutucu olduğunu kanıtlar: Görünen o ki, uysal, çalışkan demokratların, devrimci ideologların, hatta ve hatta ahmak felsefeci müsveddeleri ile kendilerine sosyalist deyip "özgür toplum" isteyen kardeşlik fanatiklerinin tam tersi. Onlar aslında, *özerk* sürününkinden başka her türlü toplum şekline tümünden ve içgüdüsel düşmanlıklarında diğerleriyle birleşiyorlar ("efendi" ve "hizmetkâr" kavramlarını bile tanımayacak rad-

dede – sosyalist bir deyim, “*ni dieu ni maître*,”* der); her özel iddiaya, her özel hak ve ayrıcalığa karşı kararlı itirazlarında birleşiyorlar (yani, son kertede *her* hakka karşı çıkıyorlar; çünkü herkes eşit olduğunda, kimsenin hiçbir “hakka” ihtiyacı olmaz); cezalandırıcı adalete güvensizliklerinde birleşiyorlar (sanki bu güçsüz olanlara bir saldırıymış, bütün önceki toplumların kaçınılmaz sonucuna karşı bir haksızlıkmış gibi); buna karşın acıma dininde, hisseden, yaşayan, acı çeken her şeyin duygularını paylaşmakta da eşit derecede birleşiyorlar (aşağıdaki hayvanlardan yukarıdaki “Tanrı”ya kadar, “Tanrı’ya acıma” aşırılığı demokratik çağa özgüdür); acımanın çılgılığı ve sabırsızlığında, genel olarak acı çekmeye karşı duyulan ölümcül nefrette, acıya seyirci kalmaktaki, acıya *izin vermekteki* neredeyse kadınsı yetersizliklerinde herkesle birleşiyorlar; onlara Avrupa’nın yeni bir Budizm’in tehdidi altında olduğunu düşündüren istemsiz kasvet ve duyarlılıklarında; bu sanki başlı başına ahlakın kendisiymiş ve zirve, insanlığın *ulaşılabilir* zirvesi, gelecek için tek umutmuş, şimdinin tesellisi ve geçmişin bütün suçlarının büyük kefaretiymiş gibi *karşılıklı* acıma ahlakına inançlarında birleşiyorlar – toplumun *kurtarıcı* olduğuna, yani

* Fr. Ne tanrı, ne efendi. (e.n.)

sürüye, "kendilerine" inançlarında herkesle tamamen birleşiyorlar . . .

(İyinin ve Kötünün Ötesinde, 1886)

Nietzsche, *Şen Bilim* (1882) adlı daha sonraki bir kitabında bu fikri daha da ileri götürür. (Başlık, "neşe veren bilgi" anlamındadır – hayatın karşımıza çıkardığı sıkıntıların karşısında neşeli ve keyifli kalmamıza yardım eden bilgi.)

Her şeyden öte, onuru cesarete iade edecek daha erkeksi, savaşçı bir çağın başlamak üzere olduğuna dair her işareti memnuniyetle karşılıyorum. Bu çağ daha yüksek bir çağın yolunu hazırlamalı ve bu daha yüksek çağın bir gün gerektireceği gücü toplamalı – kahramanlığı bilgi arayışına taşıyacak, fikirler ve onların sonuçları için savaşlar verecek bir çağ olacak bu.

(*Şen Bilim*, 1882)

İlk içgüdü, belki de savaşın lafını etmekten bile uzak durmaktır. Ama Nietzsche, Savunma Bakanlığı'na ya da Pentagon'a aykırı bir rapor sunmuyor. Buna karşın, güzelliğin ve bilgeliğin dünyaya hâkim olmasını sağlamak, savaş gibi bir görevdir; aynı derecede adanmışlık ve aynı derecede kaynak ve çabayı harekete geçirmeyi gerektirir.

Bu amaçla şimdi, bugünün uygarlığı ve metropolitizminin kumuyla çamuru dışında kolay kolay hiçbir yerden pat diye ortaya çıkamayacak birçok önder ve cesur insana ihtiyaç vardır – sessiz, yalnız, iradeli, görünmez eylemlerden hoşnut ve sabit olmayı bilen insanlar; kendi içlerinde üstesinden gelmeleri gereken şey neyse, her şeyde onu aramaya kararlı insanlar; güler yüzleri, sabırları, tevazuları, çok gösterişli şeyleri küçümsemeleri kadar, zaferde alicenaplıkları ve bozguna uğramışların küçük kibirlerine gösterdikleri hoşgörüyle de başkalarından ayrılan insanlar; her zaferde ve şöhrette şansın payıyla ve bütün galiplerle ilgili yargıları keskin ve özgür olan insanlar; kendi festivalleri, kendi çalışma günleri ve kendi matem dönemleri olan, özgüvenle yönetmeye alışkın ama gerektiğinde anında itaat etmeye de hazır insanlar – her iki durumda da eşit derecede gururlu, eşit derecede davalarının hizmetinde olanlar; az bulunur insanlar, daha verimli insanlar, daha mutlu varlıklar! Çünkü bana inanın: Varoluştan en büyük verimi almanın sırrı ve en büyük mutluluk, tehlikeli şekilde yaşamaktır. Şehirlerinizi Vezüv Yanardağı'nın eteklerine kurun! Gemilerinizi keşfedilmemiş denizlere yollayın! Akranlarınızla ve kendinizle savaş içinde yaşayın!

(Şen Bilim, 1882)

Elbette cesur ve deneysel düşünmek kabul görmenize yardımcı olmaz. Nietzsche nasıl dostlara ihtiyaç duyduğunu hayal etmeye çalışır:

Yine de kendimi iyileştirmek ve onarmak için her zaman en çok ihtiyaç duyduğum şey, böyle olan, böyle gören tek kişi *olmadığım* inancıydı – gözlerde ve arzularda benzerliğin ve eşitliğin o büyüleyici önsezisine, güvenilir bir dostluğa bel bağlamaya ihtiyacım vardı; hiçbir kuşku ya da soru işareti barındırmayan paylaşılmış bir körlüğe, ön planda, yüzeyde, yakın olanda, en yakın olanda, renk, deri ve görünümü olan her şeyden alınacak bir hazza ihtiyacım vardı.

...

Dolayısıyla, ihtiyaç duyduğumda, "İnsanca, Pek İnsanca" başlıklı karamsar-cesur kitabı ithaf ettiğim "özgür ruhları" da icat ettim. Böyle "özgür ruhlar" yok; yoktu – ama, dediğim gibi, o zamanlar kötü şeylerin ortasında (hastalık, inziva, yabancılık, miskinlik, hareketsizlik) moralimi yüksek tutmak için, sohbet edip gülmek istediğimde sohbet edip güleceğim, sıkıcı olmaya başladıklarındaysa cehenneme yollayacağım mert dostlar ve hayaletler olarak onlara ihtiyacım vardı – arkadaşsızlığın telafisi olarak. Bir gün böyle özgür ruhlar *olabileceğinden*, yarının ve yarından sonrasının evlatları arasında Avrupa'mızın böy-

le uyanık ve gözüpek insanlara sahip olacağından, bunların benim durumumda olduğu gibi yalnızca hayaletler ve münzevinin birinin gölge oyunu şeklinde değil, gerçek ve somut kişiler olacağından kuşku duymak isteyecek son insanım. Şimdiden onların ağır ağır gelişlerini görüyorum; belki de onları doğurduğunu gördüğüm vahim durumları, onların geldiklerini gördüğüm yolları, önceden tanımlamakla gelişlerini hızlandıracak bir şey yapıyorum?

(İnsanca, Pek İnsanca, 1878)

|7. Köle Değil Soylu Ol

Kimi zaman kendi karakterlerimizdeki kemikleşmiş önyargıları fark etmemiz –ve şans yardım ederse onları aşmamız– gerekir. Bizde eksik olan bir şeyden güçlü bir doz almaya ihtiyaç duyabiliriz. Bu hakikatin tamamı olmasa da, ulaşmaya gereksinim duyduğumuz bir kısımdır, çünkü bizde eksik olan parça odur.

Nietzsche, genellikle (farkında olmadan) edilgen ve tepkisel olduğumuzu düşünürdü. Kendimiz için düşünmüyor, hissetmiyor ve hareket etmiyoruz. Yeterince “soylu” değiliz. Aslında korkuyoruz. Korku içindeyken de kendimize yalandan teselli edici hikayeler anlatıyoruz: O terfiyi aslında istemiyorum; çok para kazanmayı aslında istemiyorum (zaten eşitsizlik de her şekilde yanlış). Nietzsche, başkalarının ne düşündüğünü gerçekten umursamayan ve özünde her kimse, o olmaya bakan bir tür içsel aristokrati uyandırmak ister.

Nietzsche kimi zaman kulağa inanılmaz züppe gelir. Nietzsche’nin kendisinin de o kadar beğendiği soylular gibi olmadığını aklımızda bulundurunca, her şey daha anlamlı –ve bize daha faydalı– olur. Kendisi için geliştirdiği dengeleyici, düzeltici bir görüştür bu. Bunu iki farklı insan tipinin tartışması olarak okumaktansa, tek kişinin çarpışan yönlerinin tartışması olarak görmek yararlı olur. Bu bakış açısı, kendi karakterimizin belli yönlerini (soylu veya soysuz) daha açıkça görmemizi sağlar.

Gücün kötü, güçlü ve baskın olanın ise düşman olduğu, hemen hemen herkesin aklına doğal olarak gelen bir fikirdir.

Ahlakta köle başkaldırısı, hınç duygusu yaratıcı hale gelerek birtakım değerler doğurunca başlar: Gerçek tepkisi ve eylemleri engellenmiş ve kendilerini hayali bir intikamla avutan mizaçların hıncıdır bu. Her türlü soylu ahlakı kendinin muzaffer bir olumlamasından gelişirken, köle ahlakı en başından beri "dışarıda", "farklı", "kendinden olmayan" her şeye "Hayır" der; işte *bu* Hayır, onun yaratıcı eylemidir. Değer biçen bakışın tersine dönmesi –kişinin bakışını kendi içi yerine dışarı yönlendirme *ihtiyacı*– hınç duygusunun özündendir; köle ahlakı var olmak için önce düşman bir dış dünyaya ihtiyaç duyar; eyleme geçebilmek için, fizyolojik anlamda dış uyarıcılara gereksinimi vardır – eylemi, temelde tepkidir.

Örneğin, Yunan soylularının alt sınıfları kendinden ayırmak için kullandığı tüm sözcüklere yüklediği neredeyse yüce gönüllü nüansları gözden kaçırmamak gerekir; o sözcükler nasıl da bir tür acıma, nezaket ve hoşgörü ile sürekli karıştırılıp yumuşatılmış ve en sonunda, sıradan insanı kasteden neredeyse her sözcük "mutsuz", "acınası" anlamına gelen ifadeler olarak kalmış-

tır – buna karşılık, “kötü”, “düşük”, “mutsuz” sözcükleri, Yunanlıların kulağına her zaman, ses renginde “mutsuz”un baskın çıktığı bir nota gibi gelmiştir: Horgörüsünde bile kendini yalanlamayan, eski, daha soylu aristokrat değerlendirme biçiminin mirasıdır bu. “Şanslı doğanlar” kendilerini “mutlu” *hissederlerdi*; mutluluklarını düşmanlarını inceleyerek ya da kendilerini mutlu olduklarına inandırarak, kendilerini *kandırarak* (hınç duyan bütün insanların hep yaptığı gibi) yapay olarak inşa etmek zorunda değillerdi; yine aynı şekilde, enerji dolu, boylu poslu, dolayısıyla da ister istemez aktif insanlar olarak, mutluluğun eylemden ayrılamayacağını bilirlerdi –aktif olmak mutluluğun zorunlu bir parçasıydı– güçsüzlerin, ezilenlerin ve içlerinde zehirli ve düşmanca duygular kabaranların düzeyindeki “mutluluğun” tam da tersi.

Soylu insan özgüvenle ve kendine karşı açık olarak yaşar; hınç insanı ise kendine karşı ne doğrudur, ne saf, ne dürüst, ne de açık. Özü *şaşı bakar*; ruhu saklanacak yerleri, gizli yolları ve arka kapıları sever, gizli saklı her şey sanki *kendi dünyasıymış, kendi güvencesiymiş, kendi ferahlığıymış* gibi kandırır onu; nasıl sessiz kalınacağını, nasıl unutulacağını, nasıl bekleneceğini, nasıl geçici olarak kendini değersiz gösterip alçakgönüllü olunacağını anlar. Böyle hınç in-

sanlarından oluşan bir ırk, sonunda herhangi bir soylu ırktan daha *kurnaz* olmaya mahkûmdur; böyle bir ırk, aynı zamanda kurnazlığı çok daha ileri bir seviyeye taşıyacaktır: yani kurnazlık, soylu insanlarda kolaylıkla ince bir lüks ve zekâ tadı kazanabilirken, bu ırkta varlığın en önemli koşulu olarak kalır. Çünkü burada kurnazlık, düzenleyici *bilinçsiz* içgüdülerin, hatta bir miktar tedbirsizliğin, belki de tehlike ya da düşman karşısında gözüpek bir kayıtsızlığın veya öteden beri soyluların birbirlerini tanımalarını sağlayan öfkede, sevgide, saygıda, minnette ve intikamda coşkulu bir delişmenliğin kusursuz işlemesinden çok daha az elzemdir. Soylu insanda huncın kendisi bile görülecek olsa, o hınç anı bir tepkiyle kendini bitirip tüketir; bu nedenle *zehirlemez*: Öte yandan, güçsüz ve yetersizlerde kaçınılmaz olarak ortaya çıktığı sayısız durumda, (soylularda huncın) yerinde yeller eser.

Çok uzun süre kişinin düşmanlarını, hatalarını, hatta günahlarını ciddiye almayı başaramaması – içinde aşırı derecede oluşturma, şekillendirme, geri kazanma ve unutma gücü olanların kuvvetli, eksiksiz mizaçlarının işaretidir bu. Böyle biri, başkalarını için için yiyip bitiren birçok paraziti tek bir hareketle *silkip atar*; gerçekten “düşmanını sevmek” yalnızca burada mümkündür – tabii, bunun bir şekilde mümkün ola-

bileceğini varsayarsak. Soylu insanın düşmanlarına karşı ne kadar da saygısı (böyle bir saygı da sevgiye giden bir köprüdür) vardır! Çünkü o, düşmanı ile arasında başkası olsun istemez, bu onun ayırt edici özelliğidir; hor görülecek hiçbir şeyi olmayan ama saygı gösterilecek *çok şeyi olandan* başka düşmana tahammül edemez! Buna karşılık, “düşmanın” hınç insanı olarak onu nasıl tasavvur ettiğini gözünüzde canlandırın – onun başarısı, onun eseri tam da buradadır: “Şeytani düşmanı”, “Şeytani Olanı” tasavvur etmiştir ve aslında bu onun temel anlayışıdır; kendisi, sonradan akla gelen bir düşünce ve ikincil bir şey olarak buradan “iyi olana” evrilir!

...

O halde bu, temel “iyi” kavramını önceden ve kendiliğinden, kendinden yola çıkarak kuran ve ancak ondan sonra kendine göre bir “kötü” fikri oluşturan soylu insanın yaptığına tamamen karşıtıdır! Soylu kökenli bu “kötü” ile doyumsuz nefretin kazanından çıkan o “şeytani”; (ilki, bir son ürün, bir yan sonuç, tamamlayıcı bir gölge; ikincisiyse tam tersine orijinal olan, başlangıç noktası, köle ahlakı anlayışının ayırt edici edimidir) bu “kötü” ve “şeytani” sözcükleri, görünüşte aynı “iyi” kavramının karşıtı olsalar da, aslında birbirlerinden ne kadar da farklılar. Ama söz konusu olan, aynı “iyi” kavramı *değil*:

Hıncın ahlakı anlamında, tam olarak *kimin* "şeytani" olduğu sorulmalı. Bütün katılığıyla yanıt şu: Diğer ahlakın "iyi insanının" *ta kendisi*; soylu güçlü insanın *ta kendisi*.

...

Kuzuların büyük yırtıcı kuşlardan hoşlanmamaları tuhaf görünmüyor: Yine de bu bize kuzuları kapıp götürüyorlar diye yırtıcı kuşları kınama gerekçesi vermez. Peki ya kuzular kendi aralarında şöyle dese: "Bu yırtıcı kuşların hepsi şeytan; o halde yırtıcı bir kuşa en az benzeyen, onun tam karşıtı olan biri, yani bir kuzu, iyi biri olmaz mı?" Bu idealin oluşturulmasında kusur bulmanın anlamı yok; muhtemelen yırtıcı kuşların buna biraz alaycı biçimde şöyle demeleri hariç: "Onlardan hiç de hoşlanmıyor *değiliz*, hepsi iyi kuzular; hatta onları seviyoruz: Hiçbir şey yumuşak bir kuzu kadar lezzetli olmaz."

Güçten kendini güç olarak ifade *etmemesini*, bir yenme arzusu, bir alt etme arzusu, bir efendi olma arzusu, bir düşmana, direnişe ve zafere susamışlık *olmamasını* istemek, zayıflıktan kendini güç gibi ifade etmesini istemek kadar saçmadır. Bir miktar güç, bir miktar dürtüye, iradeye, etkiye eşittir – dahası, bütün sonuçları sonuç doğuran bir şeye, bir "özne"ye bağlı olarak tasavvur eden ve yanlış anlamlandıran tam da bu itki, irade, ve etkidir; üstelik bu yalnızca dilin (ve

onun içinde taşlaşmış temel mantık hatalarının) cazibesi sayesinde olur. Halkın zihni, nasıl yıldırım ışığından ayırır ve çakan ışığı bir *eylem*, yıldırım denen öznenin bir etkisi olarak görürse, halkın ahlakı da, sanki güçlü insanın dayandığı gücü ifade edip etmemekte *serbest olan* doğal bir temel varmış gibi, gücü, gücün ifadelerinden ayırır. Halbuki öyle bir temel yoktur; yapmanın, etkilemenin, olmanın ardında hiçbir “varlık” yoktur; “yapan kişi” yalnızca eyleme eklenmiş bir kurmacadır – eylem ise her şeydir. Halk, aslında eylemi zihninde ikiye katlar; yıldırımın çaktığını görünce, bu bir eylemin eylemidir der: Aynı olayı önce neden, sonra sonuç olarak görür. Bilim insanlarının “güç hareket ettirir”, “güç neden olur” gibi ifadeler kullanarak daha iyi bir şey yaptıkları söylenemez – tüm soğukkanlılığına, tüm duygulardan arınmışlığına rağmen, bilimimiz bütünüyle dilin yanıltıcı etkisi altındadır hâlâ ve o baş belasından, “özne”den kurtulamamıştır (örneğin atom böyle bir baş belasıdır, Kantçı “kendinde şey” de öyle); intikamcılığın ve nefretin gizli, içten içe öfkeli duygularının bu inancı kendi çıkarları için kullanmasına ve aslında *güçlü insanın zayıf olmakta serbest*, yırtıcı kuşun ise kuzu olduğu inancından başka tutkuyla sarıldığı hiçbir inanç olmamasına şaşırmamalı – çünkü yırtıcı kuşu bir yırtıcı kuş olduğu için *suçlama* hakkını ancak böylelikle elde edebilirler.

Ezilenler, mazlumlar, öfkeli, güçsüzlüğün kinci kurnazlığıyla birbirlerini yüreklendirirler: "Şeytandan farklı olalım, yani iyi olalım! Haka-ret etmeyen, kimseye zarar vermeyen, kimseye saldırmayan, öç almaya kalkmayan, intikamı Tanrı'ya bırakan, bizim gibi kendini saklayan, kötülüklerden kaçınıp hayattan az şey isteyen, tıpkı bizim gibi, sabırlı, alçakgönüllü ve adil" . . .

(*Ahlakın Soykütüğü Üstüne*, 1887)

Nietzsche burada, gerçek güçsüzlüğün sahte ahlaka çevrildiği, yalnızca güçsüzlükle ilgili şeylerin (bir kuzunun bir kartaldan intikam alamayacak olması gibi) ahlaki tavırlara dönüştürüldüğü bir tür yeraltı fabrikası hayal eder. Bu, aslında gerçekte olanları –kendi zafiyet anlarımızda– nasıl da gizlediğimizle ilgili bir hikâyedir. Rekabet için kendimizi güçlendirmek yerine başkalarını suçlarız, sonra da o korkunç insanlar gibi olmadığımız için kendi sırtımızı sıvazlarız.

Zayıflık, yalanlarla *övgüye değer* bir şeye çevrilmiştir, buna hiç kuşku yok . . . öç almaya kalkmayan güçsüzlük "iyi kalpliliğe"; kaygılı uysallık "tevazuya"; nefret ettiklerine boyun eğmek "bağlılığa" (yani, itaati emreden birine – ki ona Tanrı diyorlar). Zayıf insanın zararsızlığı, hatta içinde çokça barındırdığı korkaklığı, kapıda

oyalanması, kendini eli mahkûm beklemek zorunda hissetmesi, “sabır” gibi pohpohlayıcı adlar alır, hatta başlı başına bir erdem olarak anılır; intikam alma beceriksizliğinden intikam almak istememesi, hatta belki de affedicilik olarak bahsedilir. . .

(Ahlakın Soykütüğü Üstüne, 1887)

Halihazırda çok fazla kibirli insan vardır. Ama yeterince kibirli olmayan birçok saygın insan da vardır. Meclisin gerizekâlılarla dolu olduğundan ya da bütün bankacıların sahtekâr olduklarından falan şikayet etmeyin; bunun yerine rekabet edin, daha iyisini yapın.

| 8. Eleştirmekten Çekinme

Fikirlerini paylaşmadığımız, hoşlanmadığımız, canımızı sıkan ya da bizi rahatsız eden birileri her zaman vardır. Onları öylece görmezden gelmek cazip bir yoldur – neden dikkatimizi boşa harcayalım ki? Daha da cazip olanı, karikatürleştirmek olabilir: Söz konusu kişi şeytanlaştırılır, yaptığı her şey aptalcadır. Nietzsche (düşman edinmekte fevkalade becerikli biri olarak) başka bir yol izler. Kendine büyük bir ciddiyetle şunu sorar: Burada gerçekten yanlış giden ne? Bu insanda tam olarak neyi rahatsız edici buluyorum? Başka deyişle, amaç anlamaktır. Temel nokta şudur; güçlü bir deneyimin –burada olduğu gibi olumsuz ya da tam tersine olumlu anlamda– geçirdiğinizde güçlü bir deneyim yaşadığınızda, onun ne anlama geldiğiyle ilgili kendiliğinden içgörü sahibi olmazsınız. Deneyiminizden yalnızca onu yaşayarak değil, onu inceleyerek de ders çıkarırsınız.

Bu stratejinin bir örneğini, Nietzsche tarafından, günümüzde az tanınmakla beraber zamanında son derece başarılı bir Alman yazar olan David Strauss’a adanan bir denemede görebiliriz. Nietzsche, Strauss’u temsili biri olarak inceler: Gerçekten canını sıkan bir insan tipinin en net örneği olarak. Bu tür insanları “bilimsel insan” ya da “eğitilmiş kültürsüz” olarak değerlendirir. (Bir şeyi netleştirelim, Nietzsche “bilim” sözcüğünü, yalnızca doğa bilimlerini değil insani bilimleri ya da sosyal bilimleri de kapsayacak şekilde geniş anlamda kullanır; bu nedenle

de akademisyen ve bilim insanları sözlerini sıkça birbirinin yerine kullanır.)

Çağımızın en belirgin özelliğinin bilim arayışı olduğunu hepimiz biliriz; biliriz çünkü hayatımızın bir parçasıdır bu: Hemen hemen hiç kimsenin, bilime bu denli bağlı olmanın kültür açısından nasıl sonuçlar doğurabileceğini kendine sormamasının nedeni tam da budur. . .

Çünkü bilim insanının doğası . . . içinde gerçek bir çelişki barındırır: Bilim insanı, sanki varoluş korkunç ve tartışmaya açık bir şey değilmiş de sonsuza kadar süreceği garanti edilmiş sabit bir mülkmüş gibi, dünyadaki en gururlu, en varlıklı aylak gibi davranır. Hayatını, yanıtları aslında yalnızca sonsuzluktan emin biri için anlamlı olabilecek sorularla çarçur etme hakkı varmış gibi davranır . . .

Yalnızca birkaç saatin vârisi olarak dört yarı korkunç uçurumlarla çevrilidir ve attığı her adım ona şu soruları sordurmalıdır: Nereden? Nereye? Ne amaçla? Ama ruhu, bir çiçeğin erkekorganlarını sayma ya da patikadaki taşları ufalama işiyle hoşnuttur ve bütün ilgisi, neşesi, gücü ve arzusunu işine odaklamıştır. İşte bu çelişki –bu bilim insanı– son yıllarda, sanki bilim bir fabrikaymış da boş geçirilen her dakika için cezaya maruz kalacakmışçasına zıvanadan çıkmış bir

telaş içindedir. Sağa sola bakmadan, bütün hayat meselesini yarı-bilinçli bir şekilde ya da bitkin düşmüş işçinin nahoş tipik özelliği olan doymak bilmez bir eğlence arzusuyla inceliyor.

Üstelik kültüre karşı yaklaşımı da böyle. Hayat ona göre yalnızca aylaklık, hatta itibarsız bir aylaklıkmış gibi davranıyor. Bilginlerimizin, miras aldıkları küçücük mülkü büyütmek için gece gündüz toprağı işleyen, çift sürüp öküzlere bağıra çağıra harıl harıl çalışan çiftçilerden neredeyse hiçbir farkı yok. Pascal, insanların işlerinin ve bilimlerinin peşinden bu kadar istekle koşmalarının genel olarak tek nedeninin, bir yalnızlık durumunda ya da gerçekten aylaklık yaptıklarında başlarına üşüşecek en önemli sorulardan sıyrılmak olduğuna inanıyor: Nereye? Nereden? Neden? En aşikâr sorunun bilginlerimizin aklına gelmemesi ise hayret verici: Çalışmaları, aceleleri, sancılı telaşları niye? Ekmeklerini kazanmak ya da saygın konumlar elde etmek için olabilir mi? Hayır. Yine de kendinizi yiyeceğe muhtaç gibi, sahiden açlıktan ölme noktasındaymış gibi paralıyorsunuz; bilimin masasından olanca açgözlülüğünüzle önünüze ne gelirse koparıyorsunuz. Ama eğer siz, bilim insanları olarak bilime bir işçinin hayatını kazanmak için üstlendiği görevlere yaklaştığı gibi yaklaşırsanız, bu çalkantının ve soluksuz keşme-

keşin ortasında doğum saatini ve günahlarından anımayı beklemeye mahkûm edilmiş kültüre ne olacak? Kimsenin ona zamanı yok – peki, kültür için hiç vakit yoksa, *tek başına* bilim ne için? En azından şu soruya yanıt verin: Bizi kültüre götürmeyecekse, bilimin “Nereden?”i, “Nereye?”si ve “Ne amaçla?”sı neye yarar? Bizi barbarlığa götürmeye olmasın?

Eğitimli sınıfların, İştten konuşmanın sonu gelince geriye yalnızca bezginliğin, her ne pahasına olursa olsun oyalanma isteğinin, bölük pörçük bir belleğin ve tutarsız kişisel deneyimin izlerinin kaldığı eğitimli sınıfların sosyal dünyası akla geliyor. Strauss’un –ister evlilik, ister savaş, ister idam cezası olsun– hayatın sorunlarından söz ettiğini duyduğumuzda, ondaki gerçek deneyim ve insanın doğasına dair doğuştan gelen içgörü eksikliği karşısında dehşete düşeriz; bütün yargıları daima son derece kitabi, aslında yalnızca gazetelerde bulunan cinstendir; orijinal fikirlerin ve sezgilerin yerini edebi anılar almıştır.

Bu durum, Almanya’nın şehirlerindeki bangır bangır reklamı yapılan yüce bilim yuvalarını yönlendiren ruha nasıl da cık oturuyor! Bu ruh, Stauss’un ruhunu nasıl da kafa dengi bulmuş olmalı; çünkü kültür, tam da o yerlerde tamamen eksik; yeni bir kültürün filizlenmesinin bütünüyle engellendiği yerler tam da oralar; oralarda icra

edilen bilimlerin gürültülü hazırlığı, en önemli disiplinleri terk etmek pahasına en gözde disipline doğru sürü gibi kaçışıyor.

. . . Dışarıdan bakılınca, bu yerler kültürün bütün şatafatını gözler önüne seriyor; görkemli aygıtlarıyla, toplar ve diğer savaş silahlarıyla tıka basa dolu bir cephaneliğe benziyorlar; böyle hazırlıkları ve hummalı etkinlikleri, sanki cennetin kendisi kuşatılacakmış da en derin kuyularından hakikat çıkarılıp kurtarılacakmış gibi izliyoruz. Gelgelelim, savaşta en kötü kullanılan teçhizat, çoğunlukla en büyük olanlardır. Benzer şekilde, hakiki kültür de kampanyalarını yürütürken, içgüdüsel olarak, buralarda medet umulacak bir şey olmadığı gibi korkulacak çok şey olduğunu hissedip bu yerlerden kaçınır. Çünkü okumuş işçi sınıfının [bilim insanı/akademisyen vb.] iltihaplı gözlerinin ve körleşmiş beyinlerinin uğraşmak istediği tek kültür formu, tam da Strauss tarafından müjdelenen o *kültürsüz kültürdür*.

. . .

“Kültürsüz” sözcüğü . . . geniş anlamda . . . esin perilerinin oğlunun, hakiki kültür insanının sanatçıların tam karşısıdır. Yine de kültürel kültürsüz . . . “kültürsüz” deyince akla gelen bir batıl inançla ayrılır: O, kendini esin perilerinin oğlu ve bir kültür insanı zanneder;

kültürsüzün ne demek olduğunu bile bilmediğini ortaya çıkaran bir . . . sanrı içindedir. Bu kendini bilmezlikle, kendi "kültürünün", gerçek . . . kültürün eksiksiz bir ifadesi olduğuna adı gibi emindir; her yerde de kendi türünden kültürlü insanlar keşfettiğinden ve bütün kamu kurumlarının, okulların, kültürel ve sanatsal kuruluşların onunki türünden bir kültüre uyumlu olup onun ihtiyaçlarının hizmetinde olduklarını gördüğünden, çağdaş . . . kültürün değerli temsilcisi olmanın muzaffer duygusunu gittiği her yere taşır ve talepleriyle isteklerini buna göre şekillendirir.

(David Strauss, İtirafçı ve Yazar, 1873)

Yumruğun değeri ne kadar güçlü olduğunda değildir, hedefi ne kadar tutturduğundadır. Strauss'a (onu övenlere daha da fazla) öfke duyup ondan iğrenmekle yetinmektense, Nietzsche bunu neyin yanlış olduğunu anlamaya çalışmak için bir fırsat olarak değerlendiriyor; Strauss'un gerçekten neyi onu bu kadar rahatsız ediyor da tehdit edilmişlik duygusuyla ona darbeler yağdırmak zorunda hissediyor kendini? Amaç Strauss'u yaralamaya çalışmak değil; amaç, kendini anlamak.

|Sonuç:
Defter Tutmak

Yapmaktan hoşlandığımız şeyler olsalar da, kafa yormanın, düşünüp taşınmanın ve yorum yapmanın yararı her zaman açık değildir. Pratik kaygıların büyük kısmı, doğrudan önümüzde olana odaklanmıştır. Öyle olunca da, büyük, fırtınalı düşünceler yararlı olanın neredeyse tam karşıtıymış gibi görünür. Ama kimi zaman buna değer. Nasıl kafa yorduğumuza bağlıdır bu. Kilit fikirlerden biri, perspektiftir. Anlık meselelerimizi, büyük resmin ışığında yeniden şekillendirebiliriz. Ama anlık meselelerin kendisi, o resmi kendiliğinden bize sağlamaz.

Bunun nasıl işlediğini, Nietzsche'yi meşhur eden düşüncelerden birine, o kışkırtıcı sava bakarak görebiliriz: "Tanrı öldü."

Aydınlık sabah saatlerinde bir fener yakıp çarşıya koşan ve durmaksızın "Tanrı'yı arıyorum! Tanrı'yı arıyorum!" diye bağırان o deliyi duymayanınız var mı? Tanrı'ya inanmayanların çoğu orada bir arada olduğundan, kayda değer bir kahkaha kopmuş. "Demek onu kaybettin?" demiş biri. "Çocuk gibi yolunu mu kaybetti acaba?" demiş bir diğeri. "Yoksa saklanıyor mu? Bizden korkuyor mu? Seyahate mi çıktı? Ya da göç mü etti?" – Böyle böyle bağırıp kahkahalarla gülüşmüşler. Deli adam, ortalarına atlayıp onları delici bakışlarıyla süzmüş. "Söyleyeyim. Onu öldürdük – siz ve ben. Hepimiz onun katilleriyiz.

Peki bunu nasıl yaptık? Denizi içip bitirmeyi nasıl başardık? Bütün ufku silip atacak süngerini elimize kim verdi? Bu dünyayı güneşinden kopararak ne yaptık? Nereye gidiyor şimdi? Ya biz nereye gidiyoruz? Bütün güneşlerden uzaklara mı? Sürekli düşmüyor muyuz? Geriye, yanlara, öne, bütün yönlere doğru düşmüyor muyuz? Bundan başka yukarı ya da aşağı kaldı mı? Sonsuz bir hiçliğin içindeymiş gibi başıboş dolaşıp durmuyor muyuz? Bomboş uzayın nefesini hissetmiyor muyuz? Hava soğumadı mı? Gitgide daha karanlık olmuyor mu? Sabahları fenerler yakılmamalı mı? Tanrı'yı gömen mezarcıların gürültüsünden başka bir şey işitmiyor muyuz? Tanrı'nın çürüyen bedeninden başka bir koku alıyor muyuz? Tanrılar da çürür. Tanrı öldü. Tanrı öldü kaldı. Onu biz öldürdük. Biz, katillerin katilleri, kendimizi nasıl avutalım? Dünyanın şimdiye kadar sahip olduğu en kutsal ve kudretli şey bıçaklarımızın ucunda kanaya kanaya ölmüşken, bu kanı üzerimizden kim silcek? Hangi suyla kendimizi temizleyebiliriz? Hangi kefareti yortularını, hangi kutsal oyunları uydurmak zorunda kalacağız? Bu eylemin muazzamlığı, bizim için fazla büyük değil mi? Sırf buna değermiş gibi görünmek için, tanrılara dönüşmemiz gerekmez mi?

(*Şen Bilim*, 1882)

Şaşırtıcı şekilde, Nietzsche'nin burada anlattığı tam olarak Hristiyanlarla ateistler arasındaki bir çatışma değildir. Buradaki hedefi, kararsız ateist olarak gördüğü kimselerdir. Derin dini inancın bitişi (kendisi inançsız olsa da) neredeyse bir cinayet kadar sarsar Nietzsche'yi. Nietzsche, Tanrı düşüncesinin görkemli imgesel gücünden derinden etkilenmiştir; dini inanış sayesinde yapılmış en iyi şeyleri, inancın çabaya dönüşme ve muazzam başarılarla kaynaklık etme şeklini huşu ve hürmetle düşünüyor olması muhtemeldir: En görkemli katedraller, Bach ve Mozart'ın müziği, Dante'nin şiiri, Tolstoy'un romanları, kolektif manevi kader duygusu, daha yüksek bir güce boyun eğme. Bütün bunlara sahte, ama asil bir inanç neden oldu. Herhangi bir şey bu inancın yerini tutabilir mi, herhangi bir şey bizi yaratıcı büyüklükle aynı seviyeye taşıyabilir mi? Dini inancın reddi –der Nietzsche– meselenin sonu değildir; çok daha zor bir görevin başlangıcıdır: Tanrı fikrine yaslanmadan eşit derecede asil bir bakış açısını, eşit derecede motive edici bir inançlar dizisini yeniden nasıl inşa edebiliriz?

Bir inancın önemi, onun doğru olup olmamasına bağlı olarak değişir. Örneğin, eşinizin hatalı olduğunu kanıtlayan hane içi bir anlaşmazlık faydadan çok zarar getirebilir. İnanç gerçek anlamda dünyayı tanımlamaz, ama o inanca sahip kişinin ihtiyaçlarına ayna tutar. Dolayısıyla bir inancı çürütmek kendi başına pek bir yarar sağlamaz; çünkü ardındaki ihtiyaca değinilmemiştir. Örneğin: Diye-

lim ki eşinizin (ya da annenizin/babanızın) size (kibarca ifade edecek olursak) safça gelen bazı siyasi görüşleri var. İnsanların birbirlerinin mutfaklarından tat almayı öğrendiklerinde Orta Doğu'ya barış geleceğine inanıyor olabilirler ya da Çin'in yükselişinin dünyaya bilgelik getireceğini düşünebilirler. Onların fikirlerini değiştirmeyi hedeflersiniz. Onları olgu yağmuruna tutarsınız; birlikte geç saatlere kadar belgeseller izlersiniz; gazetelerden etkili makaleler kesersiniz ve onlara ilgili internet sitelerinin adreslerini yollarsınız. Muhtemel sonuçlardan biri şudur: Bütün bu yaptıklarınız üzerine ve sizinle aynı fikirde olmak için belli bir isteklilik gösterdikten sonra, eşiniz (ya da anneniz/babanız) ilk konumuna geri dönmekle kalır: "Ne demek istediğini anlıyorum, ama yine de bence. . ." Ya da belki sizinle hemfikir olurlar ama kendilerini üzgün hissederler. Nietzsche'ye göre, onların inançları, dünyada her şeyin gerçekte nasıl olduğu ya da olacakmış gibi görüldüğüyle ilgili değildir; o inançlar, insanların birbirlerini anlamayı öğrenebileceklerini, karşılıklı keyif veren küçük eylemlerle düşmanlığın üstesinden gelinebileceğini arzuladıklarını ifade eder; ki bu da, jeopolitiğin böyle işlemediği bariz olmasına rağmen, çok hoş bir fikirdir. Ya da eşiniz (veya anneniz/babanız) bir şeylerin dünyaya bilgelik getireceğini umuyor (saygın bir dilek) ve bunu o sırada etrafta hangi büyük konu varsa ona yansıtıyor da olabilir.

Başka deyişle, burada “büyük resim”, bir inancın ne olduğu ve ne için olduğuyla ilgilidir. Böyle soyut soruların gündelik meselelerimiz olmadığı açıktır; ama görünüşe göre bunlar, tıpkı yemek masasında öne sürülen bir görüş gibi, gündelik sorunlarla nasıl başa çıktığımızla ilişkilidir.

Nietzsche’nin dini inançla ilgili fikirleri aklında henüz olgunlaşmış değildi. Onları karmakarışık bir gözlemler yığından, kendine sorduğu sorulardan, kuşkularından, endişelerinden, coşkulu gözlemlerinden çıkarsamak zorundaydı. Defter tutmak ilhamı buradan geliyor: Fikri sonuna kadar zorlamak. Nietzsche açısından yüzlerce kısa an hayal edebiliriz: O bir şarlatan. Neden insanların dini inançları var? Hıristiyanlık gelmeden öncesi nasıldı? Bir sürü akıllı insan inanmışken (ve hâlâ inanmaktayken) ben neden inanmıyorum? Eskiden durum farklı olabilir mi? Hıristiyanlığı kabul etmiyorsam, nasıl oluyor da Hıristiyan sanatından bu kadar etkileniyorum? Bütün bu başlangıç noktaları geliştirilmiştir. Yalnızca gözlemlemek ve not etmekle de yetinmez; gözlemlerini ve düşüncelerini, büyük resme dair bir tezde birleştirmeye çalışır.

Büyük resme dair benzer bir düşünce deneyi de, biraz tuhaf duran “sonsuz yineleme” fikrine evrilmiştir.

En ağır yük. Gecenin ya da günün birinde, en ıssız yalnızlığınızda bir şeytan arkanızdan sürünerek gelse ve size şöyle dese: “Şu an yaşadığın ve geçmişte yaşamış olduğun şekliyle bu hayatı tekrar tekrar, sayısız kere yaşamak zorunda kalacaksın; içinde yeni hiçbir şey olmayacak, her acı, ve her mutluluk ve her iç çekme ve hayatında kelimelere sığmayacak her küçük ve büyük şey sana geri dönecek, üstelik hepsi aynı sırada ve dizilimde – bu örümcek ve ağaçların arasındaki ay ışığı yine aynı şekilde, bu an ve ben yine aynı şekilde. Varoluşun sonu gelmeyen kum saati tekrar tekrar çevrilecek – onunla birlikte sende, sen, tozun tozu!” Kendini yere atıp, dişlerini gıcırdatarak bu şekilde konuşan şeytanı lanetlemey miydin? Ya da içinde, ona şöyle yanıt vereceğin muazzam bir an deneyimledin mi: “Sen bir tanrısın ve bundan daha tanrısal bir şey duymadım!” Eğer bu düşüncenin gücü sizi etkisi altına alsaydı, sizi –şu an olduğu gibi– dönüştürür ve belki de ezerdi. Soru hep şudur: “Bunu tekrar tekrar, sayısız kere ister misin?” Bütün eylemlerimizin üzerinde en ağır yük olarak durur bu. Yoksa, bu nihai sonsuz yaptırım ve mührün *en büyük arzunuz* olması için, kendinize ve hayata karşı ne denli hevesli olmak zorunda kalırdınız.

(*Şen Bilim*, 1882)

Ders: Kendinize sorun; yaptığım şey tekrar tekrar yapılmaya değer mi? Yoksa bunu yalnızca eğreti nedenlerle mi yapıyorum? Bu geçici bir önlem mi, yoksa hayatım böyle mi olmalı?

Bu düşünce deneyin amacı, neyin gerçekten doğru olabileceğine dair bir iddia ortaya atmak değildir. Tersine, işlevi, yaşanan ânın önemi ve ağırlığı duygusunu yoğunlaştırmak ve böylece “Çok zamanım var, başka bir gün ciddileşirim,” diye düşünme yönündeki doğal eğilimimize karşı koymaktır. Nietzsche’yi vakit öldürmeyle mücadele ederken ve kendine emirler verirken hayal edebiliriz: İşine bak, her ânın değerini bil! Sonra da bu fikir her daim bariz olsun diye onu aklına kazımaya çalışmıştır. İçinde şeytan olan bir hikaye uydurur.

Ya da başka bir zaaf düşünün: Kolayca ümitsizliğe kapılırız. Deneyip dururuz ama çabalarımızdan gurur duysak bile uğraşımızın bir yere varmadığının da farkındayızdır. Kıskançlık bastırır: Başkaları daha iyisini yapacak, bizi geride bırakacaklardır. Nietzsche kendine, bir kahramanca başarısızlık imgesi yaratır.

Uzaklara, en uzak mesafelere uçan bütün o cesur kuşlar . . . Şu kesin: Şurada ya da burada artık yola devam edemeyecekler ve bir direğe ya da çıplak bir kayalığa tüneyecek, üstelik bu sefil barınağa minnettar kalacaklar! Ama kim bundan, önlerinde uçsuz bucaksız bir açıklık ol-

madığını, uçulabilecek en uzak yere kadar uçtuklarını çıkarsamaya cüret edebilir ki? Bütün büyük öğretmenlerimiz ve atalarımız en sonunda bir durağa gelmişlerdir; sizin ve benim için de bu böyle olacak! Ama bunun sizin ve benim için ne önemi var ki! Başka kuşlar daha uzağa uçacak! Bu içgörümüz ve inancımız daha yukarı ve daha uzağa uçma konusunda onlarla yarışır; bizden çok yukarılara, acizliğimizin üzerine, yükseklerle ulaşır; oradan da uzaklara bakar ve önünde, her şeyin deniz, deniz, deniz olduğu yerde, bizden çok daha güçlü, bizim uğraştığımız şey için hâlâ çabalayan kuş sürüleri görür! Peki o zaman nereye gideriz? Denizi aşar mıyız? Bu güçlü istek, bizim için her türlü zevkten daha değerli olan bu istek bizi nereye sürükler? Neden, yalnızca bu yöne, insanlığın bütün güneşlerinin şimdiye dek battığı yere? Kim bilir, belki bir gün bizim için de, batıya doğru seyrederek bir Hindistan'a ulaşmayı umduğumuz ama kaderimizin sonsuzluğa karşı karaya oturmak olduğu söylenir.

(Şen Bilim, 1882)

Evet, başarısızlığa uğrayacaksın. Ama sen yine de bir “ruh pilotusun”. Bu isme tutun. Kıskançlık duyduğunda şöyle de: “Ama ben bir ruh pilotuyum” ve cesaretin kınılmasın.

Aklımızdan o kadar çok şey geçer, o kadar çok şey olup biter ki . . . ama bunları tanımlamak zordur. Anı

defterleri, günlükler ve defterler, ne düşündüğümüzü çözmek, bir günün gerçekten ne anlama geldiğini fark etmek, bir ilişkiyi tanımlamak, bir pikniği ya da çok yaralayıcı bir tartışmayı unutulmaz kılmak istediğimiz umut sığınaklarıdır. Sizi etkileyen bir şey okuduğunuzda, vurucu bir cümlenin altını çizer, boşluklara bir şeyler karalarsınız. Hızla yeni bir not defteri açar ya da eski bir defterde yarı boş bir sayfa bulursunuz. Ama zamanla notlar birikir. Sizi neyin etkilemiş olduğunu ya da zamanında bunun size neden o kadar güçlü geldiğini tam olarak hatırlayamazsınız. Acı verici gerçek şudur: Yalnızca çok az düşünce gerçekten kalıcı olabilir. Bir şeyin düşünme biçimimizde fark yaratması için, muhtemelen ona tekrar tekrar geri dönmemiz gerekir.

Nietzsche'yi kullanma stratejilerinden biri, onu dengeleyici bir faktör olarak görmektir. Nietzsche, önemsiz göstermeye meyilli olduğumuz bazı temalar konusunda (karşıtlıkla yüzleşmek için, insanlardan hoşlanmamak için, yargılayıcı olmak için içsel güç ihtiyacı) çok ısrarcıdır. Geçtiğimiz birkaç yüzyıldaki birçok kültürel gelişme, başkalarına kibar davranmaya, güçlü kişisel yargılardan uzak durmaya, çatışmadan kaçınmaya ya da onu azaltmaya büyük önem atfetti. Elbette bu gelişim çizgisinin lehine söylenecek çok şey var. Ama ona karşı söylenecek bir şey de var; bu da sıkça Nietzsche'den duyduğumuz şey. Aforizmanın işlevi bu. Aforizma, birçok fikri büyük

resme dair birer teze dönüştürmek yerine, yararlı tek bir düşünceyi en kısa – dolayısıyla da en unutulmaz– halde ifade etmeye çalışır.

İnsan, itinalı biçimde öldüren eli de görmemişse hayatı iyi gözlemleyememiştir.

(İyinin ve Kötünün Ötesinde, 1886)

Ana fikir: Başımıza gelen her kötü şey, gürültülü ve olaylı değildir. Böyle şeyler sık sık olmuştur. Yani bizim başımıza geldiğinde, bu eşi benzeri olmayan bir lanet değildir.

Barış şartlarında, savaşçı insan kendine saldırır.

(İyinin ve Kötünün Ötesinde, 1886)

Ana fikir: Kendinize saldırdığınızı, kendinizi ağır şekilde eleştirdiğinizi, hatalarınıza ve kaçırdığınız fırsatlara öfkелendiğinizi fark edeceksiniz. Bunun nedeni yanlış bir şey yapmanız değildir. Neden, güçlü niteliklerinizin yapacak bir şey aramasıdır. Onlara başka ve daha iyi bir görev verin: Bir şekilde savaşa gidin (gerçek anlamda değil elbette).

Kişi en çok erdemleri yüzünden cezalandırılır.

(İyinin ve Kötünün Ötesinde, 1886)

Ana fikir: İnsanlar bize saldırdıklarında ya da bizi eleştirdiklerinde, içgüdüsel olarak bunu başarısızlıklarımızın "cezası" olarak deneyimler, kendi suçumuz, dolaşısıyla da hak ettiğimiz bir şey olarak görürüz. Elbette kimi zaman, olan tam da budur. Ama çoğu zaman diğer insanların hoşlanmadığı ya da kızdığı ya da rahatsız olduğu şeylerin, bizim iyi yönlerimiz olduğunu da hatırlamalıyız. Bu iki saldırı türünü ayırt etmeyi öğrenmeliyiz çünkü ikisinin anlamı birbirinden çok farklıdır. Şu aforizmaya sımsıkı tutunarak özsaygımı koruyabilirim.

Biri düşünceleri için ebe arar, diğeri de ebelik edebileceği birini: İşte böyle doğar iyi bir söyleşi.
(*İyinin ve Kötünün Ötesinde*, 1886)

Ana fikir: Hepimizin karşılıklı olarak pek de iyi gitmeyen sohbetleri olmuştur. Gerçekten yapıcı olan birkaç konuşmamız da. Bu iyi sohbetlerde yolunda giden neydi? Kimi zaman, karşımızdaki kişinin düşüncelerimize hayat vermeyi gerçekten istediğini hissettik. Tıpkı bir bebeğin doğumuna yardım eden ebe gibi. Çok keyifli olmasa da inanılmaz derecede önemli bir deneyim. Bu da en iyi sohbetlerimizin bazılarının neden çok da keyifli geçmediklerini (ama konuşma sırasında önemli bir şeyler olduğunu) açıklayabilir. Elbette, ortada doğuracak biri yoksa el altında bir ebe bulundurmanın da anlamı yoktur. Kısacası iyi sohbet, o sırada fark etmesek de sa-

nırım hepimizin sıkça gereksindiği gibi, yardıma ihtiyaç duyan birini içerir. İyi sohbetin böyle bir yapısı olduğunu hatırlamalıyız.

Kültürümüz keşif ânına, ilginç ya da vurucu bir fikirle ilk karşılaşma ânına, özel bir ayrıcalık tanır. Kaşifin, mucidin, araştırmacının tarafını tutar. Ama biz genellikle fikirlerin kullanıcısıyızdır, yani onları aklımıza kazıyan şeye önem vermeliyiz. Aforizma da burada devreye girer. Amaç unutulmaz olmaktır; birine düşüncelerini kullanma fırsatı doğduğunda, o düşüncelerin en önünde olmaktır. Tekrar, işte bu yüzden o kadar önemlidir; çünkü tekrar, davranışlarımızda fikirlerin etkili olmasını sağlayan kilit bir mekanizmadır; ki esas istediğimiz de budur.

| Ödevler

Giriş

Monty Python'dan "Bruce's Philosophers" şarkısının şu video klibine eşlik ederek "Nietzsche" deme alıştırması yapabilirsiniz:

<http://www.youtube.com/watch?v=6QgCfnBtF7M>.

Kilit nokta şu: "Nietzsche", "nice" ile kafiyeli.

Nietzsche'nin felsefesine hoş, kısa bir bakış için Oxford Past Masters dizisinden (Çok Kısa Girişler olarak da biliniyor) Michael Tanner'in yazdığı *Nietzsche* kitabını okuyabilirsiniz. Akademik dünyada yalnızca Nietzsche'yi bilme değil onun gibi olma konusundaki kararlılığıyla da tanınan Tanner, Cambridge Üniversitesi'nde öğretim görevlisi ve *Spectator* dergisi müzik yorumcusu.

Filozofun aklını kaybetmeden önceki son aylarıyla ilgili *Nietzsche in Turin* [Nietzsche Torino'da] adlı büyüleyici anlatısında, Lesley Chamberlain'in Nietzsche'ye yaklaşımından çok etkilendim. Yazar, amacının onunla arkadaş olmak olduğunu söylüyor – yalnızca Nietzsche için geçerli bir fikir değil bu, elbette. "Arkadaş olma" yaklaşımı, benim bütün büyük kültürel şahsiyetlere ana yaklaşımım.

Pinchas Perry'nin yönettiği *Nietzsche Ağladığında* (2007) filmi, Nietzsche'yi Josef Breuer'den (Freud'un erken dönem meslektaşlarından biri) bir "konuşma tedavisi" alırken hayal eder. Filmin biraz amatörce bir havası

olsa da, dönemin kültürel atmosferine girmek için cazip bir yol – ve başlarda Nietzsche'nin neredeyse boş bir amfide ders verdiği iyi bir bölüm var. Burada Nietzsche, sevilmesi çok zor biri olarak tasvir edilmiş.

1

OLABİLECEĞİNİZİN EN İYİSİ OLMAK

“Delius: A Mass of Life” (1905) adlı müzik parçası, tam olarak Nietzsche'nin fikirlerine değilse de, fevkalade insan macerası ve asalet duygusuna görkemli ve kapsamlı bir yanıt.

2

PİRAMİTLERİ GÖRMEK

Nietzsche'nin “Piramitlere neden ihtiyacınız olsun ki?” sorusunu, Tripadvisor sitesindeki yorum örneklerinin daha standart yaklaşımıyla karşılaştırın:

Tür: Harabeler, Simgeler / Gezilecek Yerler, Tarihi Yerler, Anıtlar / Heykeller

Aktiviteler: Ata binmek, Yemek

Tanım: Muhtemelen Dünyanın Yedi Harikası arasında en tanınmış olan bu devasa piramitlerin nasıl yapıldığı tartışma konusu olmaya devam ediyor.

http://www.tripadvisor.com.au/Attraction_Reviewg294202-d317746-Reviews-Pyramids_of_Giza-Giza_Giza_Governorate.html

Bu, (muhtemelen) herhangi birini Kahire civarına yönlendirebilecek türde isteklere gönderme yapıyor: “Benim ilgi alanlarım yemek, eski anıtlar ve ata binmek. Üçünü de yapabileceğim bir yer var mı?” Ya da “Eski dünyanın Yedi Harika’sından birini görmek istiyorum, ama gittiğimde onu fark edememekten korkuyorum. Beni onlardan en tanınmışına yönlendirebilir misiniz?” Nietzsche-advisor İnternet sitesinde ise aşağıdaki bilgi yer yer alabilir:

Tür: Harabeler, Simgeler / Gezilecek Yerler, Tarihi Yerler, Anıtlar / Heykeller

Aktiviteler: Ya büyük bir çabaya girişme cesareti bulmak ya da karınca gibi sürürmek

Tanım: Aristokratik kibrin muhtemelen en büyük anıtları olan bu devasa piramitler, demokrat turistler arasında inanılmaz popüler – tartışma konusu olmamaya devam eden bir çelişki.

3

ÇATIŞMANIN ÜSTESİNDEN GELMEK

Apollon'un en etkileyici heykeli (aslında kayıp bir Yunan heykelinin Romalı kopyası olsa da) Vatikan Müzesi'ndeki *Apollo Belvedere*'dir:

http://mv.vatican.va/3_EN/pages/x-Schede/MPCs/MPCs_Sala02_01.html

4

ÖZGÜRLÜK VE OLGUNLUĞA GİDEN ZORLU YOL

Alain de Botton'un *Felsefenin Tesellisi* (2001) kitabının son bölümü, Nietzsche'nin başarı konusundaki tavrının, benim de yararlandığım ilginç bir analizini yapar.

1899'da, ömrünün son birkaç ayında olan Nietzsche, bir sandalyede otururken filme alınmıştır. Filmde hiçbir şey olmaz.

Nietzsche – “Son Günler” Çekimi -1899, YouTube'da bulunabilir:

<http://www.youtube.com/watch?v=Fzp7iCaWNvE>.

Dokunaklı mı, sıkıcı mı? Karar veremiyorum.

5

FİKİR DEĞİŞTİRMEK

Tony Palmer'ın başyapıt biyografik filmi *Wagner*'de, Nietzsche'nin kısa da olsa akıllardan çıkmayan bir rolü vardır; Richard Burton başrolde, Ronald Pickup da Nietzsche rolündedir. Filozofun büyük besteciyle aşk-nefret ilişkisi başarıyla tasvir edilmiştir. *Wagner* (1983)

Internet Movie Database'de bulunabilir.

6

ŞOK TERAPİSİNİN FAYDALARI

Nietzsche'nin kahraman yönü, Richard Strauss'un "Also Sprach Zarathustra" ["Böyle Buyurdu Zerdüşt"] adlı "senfonik şiirinde" (Nietzsche'nin kitabının 1896'da bes-telenen müzikal bir yorumu) çok etkili bir şekilde ifade edilmiştir. Eserin dramatik ve çok ünlü giriş kısmı, Stanley Kubrick'in *2001: Bir Uzak Destanı* filminde çok etkileyici bir şekilde kullanılmıştır.

Christopher Hamilton, *Middle Age* (2009) [Orta Yaş] adlı kitabında, kendi yaşamının anlamının dramatik ve çarpıcı bir keşfi için Nietzsche'yi kullanır. Ama bu kitap, belirli referanslardan ziyade, baştan sona Nietzsche'den derinden etkilenmiş bir ruhla yazılmıştır.

Nietzsche'nin katılığa olan merakı, Amy Chua'nun 2011'de basılan *Battle Hymn of the Tiger Mother* [Kaplan Annenin Zafer Marşı] kitabında hayranlık uyandırıcı bir yankı bulur. Kitabın konusu, çok iddialı hedefler koyan ve çocuğun onlara ulaşması konusunda ısrarcı bir ebeveynlik tarzıdır; okurların çoğunu derinden sarsan bir tavidir bu. Ama kitabın başarısı, yazarın önemli bir noktaya parmak bastığının yaygın şekilde onaylandığını ortaya koyar.

Kaçınmak yerine yüzleşmenin önemi, korku, Susan Jeffers'in son kitabı *Feel the Fear and Do It Anyway*'in [Korksan da Vazgeçme] (1987) muhteşem başlığında özetlenir.

7

KÖLE DEĞİL SOYLU OL

Alexandre Dumas'nın *Üç Silahşörler*'i ve onun devamı olan kitaplar, Nietzsche'nin felsefi görüşlerini geliştirmesinden önce yazılmıştı. D'Artagnan ve Porthos (o kitapta daha az olmakla birlikte Athos ve Aramis) karakterleri, Nietzsche'nin kabaca tarif ettiği cesur, enerjik, mutlu, kendini seven ve küçümseyici tavırları ete kemiğe büründürür. Hoş bir Nietzsche'vari dokunuş vardır: İlk kitaptaki büyük düşman Kardinal Richelieu, sonradan Silahşörler'in patronu olur ve en sonunda ona karşı çıksalar da Silahşörler onu asla küçümsemezler.

Hobbit ve Yüzüklerin Efendisi'ndeki Gollum karakteri, belli açılardan hınç duygusunun vaka incelemesidir; Gollum, Frodo'nun inceliğini anlama yeteneğinden yoksundur ve Frodo ona cömert davranınca ondan daha da nefret eder.

8

ELEŞTİRMekten ÇEKİNME

Robin Norwood'un *Kadın Çok Severse* (2004) kitabı, başka bir insanın size kabir azabı yaşattığını kabul etmeme sorununu detaylı şekilde inceler. Kibar olmak o kadar büyük bir başarıdır ki, nezih insanlar fazla kibar olmaya eğilimlidirler. Nietzsche tam aksi yönde bazı sağlam tavsiyeler verir.

SONUÇ: DEFTER TUTMAK

Tanrı'nın ölümü –ya da öldürülmesi- konusu, James George Frazer'ın mitleri inceleyen klasikleşmiş çalışması *Golden Bough'da* [*Altın Dal*] (1993) adlı unutulmaz şekilde irdelenmiştir. Nietzsche'nin amacı, Hristiyanlığı gerçekliğin manevi düzeninin nihai ifşası yerine, insani bir kültürel başarı olarak yeniden ele almaktır.

TEŞEKKÜRLER

Nietzsche'den, onların umduklarından daha farklı bir şey almış olduğumun farkında olsam da, yıllardır beni Nietzsche'nin çalışmalarıyla ve düşünceleriyle tanıştıran arkadaşlarıma –özellikle de Christopher Hamilton'a– gerçekten minnettarım. Bir yazarın yazılarını kendinizin kılmaya çalıştığınızda, onun kendi meşgaleleriniz doğrultusunda yeniden şekillenmesi kaçınılmazdır.

Gençken, aile sofrasında Nietzsche'nin adını zaman zaman duyardım. Kitaplara ve fikirlere ilgi duymamı teşvik ettikleri için aileme teşekkür etmek istiyorum; bunun kanıksanacak bir şey olmadığını sonradan anladım. Onlar her zaman kişisel anlamları aramışlardır; hâlâ da öyleler: Bir fikir senin için neden önemli, o fikir hayatını nasıl değiştiriyor?

Helen, William, Charlotte ve Pippi aşırı hevesli tavırlarımla dalga geçmek konusunda yeteneklerini çok geliştirdiler. Bunu her zaman çok iyi karşılamıyorum, ama zekice olduklarını biliyorum: Gerçek hayatta yeterince ifade edemediğim minnettarlığımı yazılı olarak dile getirmek istiyorum.

Son olarak ise, bu kitap üzerinde çalışmayı bu kadar keyifli hale getiren Hayat Okulu'ndaki ve Pan Macmillan'daki herkese özellikle teşekkürler.

Filozof, şair ve kültür eleştirmeni olarak Friedrich Nietzsche deyince ilk akla gelen, geleneksel ahlak düşüncesini ve zamanının tüm öğretilerini sorgulayan, pek çok tartışmaya yol açmış “hayatı olumlama” düşüncesidir. Nietzsche’nin öğretileri dansçılardan şairlere, psikologlardan devrimcilere, hayatın her alanından insanlara ilham kaynağı olmuştur.

Alain de Botton öncülüğünde “gündelik yaşam için parlak fikirler” sloganıyla yola çıkmış The School of Life (Hayat Okulu) ve yine onun editörlüğünde hazırlanan “Hayat Dersleri”, büyük bir düşünürü ele alarak gündelik çıkmazlarımıza cevap olabilecek düşüncelerinin altını çiziyor. Geçmişten gelen bu bilge sesler bizler için hayatı dönüştürücü esin kaynakları olabilir.

THE
SCHOOL
OF LIFE

ISBN: 978-975-570-744-0

9 789755 707440

100TL (KDV'den muaf tir.)

🐦 selyayincilik 📺 selyayin 📷 selyayincilik

www.selyayincilik.com